

Oorlog & Vrede in de Westhoek

Vier jaar lang was de Westhoek het strijdtoneel van 'den Grooten Oorlog'. Een miljoen soldaten raakten verwond, vermist of gedood. Tienduizenden burgers werden op de vlucht gedreven. Steden, dorpen, de ganse regio werd grondig verwoest.

Die wereldbrand bepaalt nog steeds voor een groot deel het uitzicht van deze streek. De talrijke gedenktekens, begraafplaatsen en oorlogssites getuigen van de grote impact die de Eerste Wereldoorlog er had.

Het landschap draagt het verhaal van deze oorlog in zich. Ontelbare verhalen van gewone mensen worden verteld en genoteerd. Herdenkingsrituelen tonen telkens opnieuw dat de herinnering aan deze verwoestende oorlog niet vervaagt. Integendeel, de impact van de Eerste Wereldoorlog blijft nadrukkelijk aanwezig.

De voorbije 10 jaar werden heel wat initiatieven genomen om de erfenis van 'den Grooten Oorlog' te bewaren, te duiden en toegankelijk te maken voor het grote publiek. Samen met de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog leeft in deze regio evenzeer een vredesgedachte, een streven naar 'Nooit meer oorlog'.

Om de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog in deze streek een zo groot mogelijke uitstraling te geven, heeft de provincie West-Vlaanderen, samen met de Vlaamse en de lokale overheden het initiatief genomen voor het project 'Oorlog en Vrede' in de Westhoek.

Oorlog en Vrede in de Westhoek leidt u langs enkele markante begraafplaatsen en oorlogsmonumenten in een regio waar met bijzondere aandacht wordt gewerkt aan het inrichten van sites en het bewaren van erfgoed rond de Eerste Wereldoorlog. Zij geven de bezoeker een brede kijk op de geschiedenis en het belang van den Grooten Oorlog in de Westhoek.

In deze brochure vindt u een overzicht van de belangrijkste sites en plaatsen van herdenking in de Westhoek.

De geselecteerde sites in het kader van 'Oorlog en Vrede' in de Westhoek krijgen een extra markering. Op de kaart kunt u de historische frontlijn volgen (*zie binnencover blz. 93*).

*Slag bij Passendale.
Een obusinslag vernielde
een Britse begraafplaats*

1914

Het begin

Waarom oorlog

Meer dan 90 jaar nadien blijft het nog steeds moeilijk om hierop een definitief en duidelijk antwoord te geven.

Is het een combinatie van omstandigheden?

Zoals de Franse nederlaag en het verlies van Elzas-Lotharingen tijdens de Frans-Duitse Oorlog van 1870, de Fransen met een wraakgevoel opzadelde. Of is de uitbouw van de Duitse vloot een doorn in het oog van Groot-Brittannië. Of speelt een eventuele blokkade van de Duitse havens door de Britten ook in de oorlogkaart? Zit de niets aflatende bewapeningswedloop er voor iets tussen? En wat met de vele onderlinge akkoorden en geheime verdragen die worden gesloten om elkaar bij te staan? En is ten slotte het alles om zich heen grijpende nationalisme niet de grootste oorzaak? Of ligt de idee dat alles wel vanzelf in orde zou komen mee aan de basis?

Sarajevo

Op 28 juni 1914 bezoekt de Oostenrijks-Hongaarse troonopvolger aartshertog Franz-Ferdinand de provincie Bosnië-Herzegovina.

In Sarajevo staat de Bosnische student Princip en enkele kompanen de aartshertog op te wachten. Eerst mislukt de aanslag, maar bij toeval krijgt Princip een tweede kans.

Met schoten uit zijn Belgische FN-pistool doodt hij zowel de aartshertog als zijn vrouw. Meteen is het vuur aan de lont.

Oostenrijk-Hongarije stelt Servië dat de Bosniërs steunde, een ultimatum. Servië weigert op een punt. Ze willen geen Oostenrijkse onderzoekscommissie ter plaatse. En Oostenrijk-Hongarije verklaart de oorlog. Dan volgt de ene oorlogsverklaring op de andere.

Er is geen houden meer aan. Het raderwerk wordt in gang gezet en niemand kan of wil het nog stoppen.

Bij de 'Centralen' horen Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Turkije en Bulgarije. Bij de 'Geallieerden' zijn dit het Britse Rijk, Frankrijk, Rusland, België, wat later Italië en vanaf 1917 de Verenigde Staten.

Tegen het eind van 1918 zijn 33 landen officieel in oorlog of 1,5 miljard mensen. Dit is 80% van de toenmalige wereldbevolking. Wereldwijd blijven 12 landen neutraal, waaronder Nederland.

Britse soldaten in Vlaanderen

Terugtocht richting IJzer

De verwoesting van Leuven

Het 'von Schlieffen'-plan

Op 4 augustus 1914 vallen Duitse troepen België binnen. Ze vroegen koning Albert I om een vrije doortocht door het land om zo de Fransen in de rug aan te vallen en als eerste te verslaan. Nadien zou Rusland worden aangepakt. De Koning weigert.

Het beruchte Schlieffenplan moet door de Duitsers militair worden doorgedrukt. Het wordt David tegen Goliath.

De Slag bij Halen

Bij Halen in Limburg chargeert op 12 augustus 1914 de cavalerie van Duitse Uhlanen met de blanke sabel. Ze worden tegen gehouden door vuurwapens van de verdedigende Belgische soldaten. De Duitse cavalerie voert tot 8 charges uit, tevergeefs. Meer dan 400 paarden vinden de dood. Het toont meteen dat de cavalerie heeft afgedaan. Dragonders, huzaren, lansiers, Uhlanen en kurassiers behoren nu definitief tot het verleden... en ook de kleurrijke uniformen verdwijnen.

De naam is ontleend aan de 'zilveren' helmen die her en der op het slagveld zijn gevonden. Ze werden gedragen door Duitse kurassiers.

De forten van Luik

Al vlug valt de stad Luik. Op 15 augustus volgt het laatste van de 12 forten rond de stad. Zware houwitser (de 'Dikke Berthas') hebben een ongeziene vernielingskracht. De Britten, die de neutraliteit van België waarborgen, komen België al vlug te hulp. De Duitsers rukken desondanks vliegensvlug op.

Leuven...

'die Zivillisten haben geschossen'

De Duitse opmars verloopt nu trager dan gewent. En links en rechts wordt door 'burgers' op de Duitsers geschoten, denken de invallers.

De gewapende Burgerwacht is in België een officiële paramilitaire organisatie. Hun uniformen zijn soms maar half en moeilijk als dusdanig te herkennen. Worden ze door de Duitsers verward met burgers? De Duitsers worden ook zenuwachtig, want ze verwachten die felle Belgische tegenstand niet. En soms schieten de Duitsers in alle verwarring op elkaar. De burgers krijgen de schuld. In Dinant, Andenne, Aarschot en Leuven worden massaal burgers terechtgesteld. Leuven wordt in brand gestoken. 2000 huizen gaan in vlammen op en ook de befaamde universiteitsbibliotheek brandt. Een unieke collectie wiegendrukken en oude boeken zijn voor altijd verloren.

De Duitsers worden bij de Geallieerden nu afgeschilderd als echte barbaren. Vrijwilligers melden zich met duizenden, vooral in Groot-Brittannië.

De 'Val van Antwerpen'

De onneembaar geachte 'vesting' Antwerpen valt in oktober 1914. Naar schatting 1,6 miljoen Belgen slaan op de vlucht. Hiervan vluchten bijna 1 miljoen inwoners naar Nederland. Ongeveer 40.000 Belgische, 1.200 Britse en 170 Duitse soldaten trekken de grens over. Zij worden volgens het internationale recht ontwapend en 'voor de duur van de vijandelijkheden' in aparte interneringskampen geplaatst (Zeist, Harderwijk,...).

Neutraal Nederland

Nederland houdt vast aan zijn neutraliteit. En het lukt. Zowel de Duitsers als de Britten hebben daarbij beiden strategische voordelen. De Nederlandse havens kunnen niet door de Duitse marine worden gebruikt (duikboten!). En voor het Duitse keizerrijk is Nederland belangrijk voor de aanvoer van materiaal via de toegankelijke havens en de Rijn. De voedselvoorziening is een tweede reden en ten slotte is een geallieerde aanval in de rug via Nederland onmogelijk.

Belgische vluchtelingenkamp in Bergen-op-Zoom

Belgenkampen in Nederland

Tegen het eind van 1914 zijn ongeveer 900.000 Belgische vluchtelingen naar ons land teruggekeerd. Ongeveer 100.000 Belgen zitten voor de duur van de oorlog in Nederland verspreid. Hiervan kunnen een 20.000 Belgische vluchtelingen niet in het eigen levensonderhoud voorzien.

Zij worden samengebracht in vluchtoorden (Uden, Gouda,...).

De Nederlandse regering en bevolking leveren zware inspanningen om allen menswaardig op te vangen. Al loopt het niet altijd van een leien dakje.

Het Belgisch Leger achter de IJzer

Na de 'Val van Antwerpen' haasten de fel verzwakte Belgische troepen zich naar de IJzer. Ze stellen zich midden oktober achter de IJzer op, de laatste natuurlijke barrière. Koning Albert I, vraagt zijn soldaten om hier stand te houden in een ultieme poging om een stuk Belgische bodem te vrijwaren van Duitse bezetting.

De Slag aan de IJzer en de Slag om Diksmuide

Midden oktober 1914 vormen de IJzer en het kanaal naar Ieper de Belgische verdedigingslinie tegen de oprukkende Duitsers. Op 18 oktober bereiken zij de IJzer en barst de strijd los. Keiem, Tervaele, Schoorbakke en Diksmuide liggen in de vuurlijn. De Duitsers slagen erin om op enkele plaatsen de IJzer over te steken. Belgische en Franse troepen verdedigen hardnekkig Diksmuide. Beschietingen herleiden de stad tot puin. Diksmuide wordt pas op 10 november 1914 door de Duitsers veroverd. De Geallieerden slagen echter in hun opzet. De Duitse opmars valt stil aan de IJzer, hun Schlieffenplan mislukt definitief.

(Zie ook Nieuwpoort op bladzijde 20)

Onderwaterzetting

De kracht van het water

In oktober 1914 wordt op het Veurnse stadhuis de onderwaterzetting van de IJzervlakte besproken met Karel Cogge. Hij is toezichter van de Noorwatering en kent de waterhuishouding in de streek als zijn broekzak. Een eerste poging lukt maar half. Wanneer Hendrik Gheeraert, een schipper uit Nieuwpoort, ten slotte op 29 oktober de schuifdeuren van de Noordvaart opendraait, stroomt er voldoende water landinwaarts.

Deze oude verdedigingstruc is bijzonder effectief, want de Duitsers kunnen in die Belgische sector niet meer vooruit. Op 30 oktober valt de Duitse aanval stil. De Duitse legerleiding zag het niet aankomen. Op de stafkaarten die ze gebruiken, ligt de 'Duitse' nul-meter-waterlijn bijna 2m40 hoger dan in werkelijkheid.

In dit gebied zou het gedurende de gehele oorlog relatief rustig blijven. Enkele 'eilandjes' aan de westoever blijven echter in Duitse handen tot in 1918. In deze open vlakte blijft het wel aartsgevaarlijk.

Loopgravenoorlog

Het front valt definitief stil bij de IJzer en wat later aan de Franse Marne. Iedereen graaft zich aan beide zijden in voor een verschrikkelijke stellingoorlog die uiteindelijk vier jaar zou duren. Prikkelraad, artillerie, mitrailleurs, ongedierte, ziektes, natte en koude, en later nog eens gifgas, vliegtuigen, vlammenwerpers en tanks... maken het front tot een hel. Aan het einde van 1914 loopt het Westelijk Front vanaf Nieuwpoort onafgebroken door tot aan de Frans-Zwitserse grens.

Belgisch-Nederlandse grens onder hoogspanning

Vanaf de zomer 1915 bouwen de Duitsers langs de Belgisch-Nederlandse grens een hoge afsluiting die constant onder hoogspanning (2.000 volt) staat. De Duitsers willen vooral deserteurs, vluchtelingen en spionnen tegenhouden. De afsluiting wordt vanaf de Noordzee tot aan de Maas min of meer rechtlijnig aangelegd en is ongeveer 180 km lang. Langs de draad wordt ook een patrouillepad aangelegd. Om de 100 m staat een schildwachthuisje en er zijn schijnwerpers, alarmlampjes, mijnen, ... Grensverkeer wordt alleen langs de openbare weg toegelaten. Vooral smokkelaars zijn slachtoffer van de 'dodendraad'.

Vier jaren oorlog

Duitse krijgsgevangenen transporteren een gewonde

Aan het Westelijk Front

+ 1914 +

De oorlog is dus niet met Kerstmis 1914 of voor het vallen van de bladeren ten einde, zoals zo velen dachten en hoopten.

+ 1915 +

Britten en Fransen proberen door te breken. De Duitsers gebruiken voor het eerst vlammenwerpers aan het Franse front. Bij Ieper wordt door de Duitsers voor het eerst stikgas gebruikt.

+ 1916 +

De Duitsers pogen bij Verdun door te breken. De veldslag duurt 10 maanden en brengt Frankrijk aan de rand van de afgrond. Aan beide kanten sneuvelen tienduizenden soldaten. Aan de Somme wordt een Frans-Britse aanval ingezet om de druk op Verdun te milderen. Er worden voor het eerst tanks ingezet. De aanval wordt een fiasco. Vooral voor de Britten die tijdens de 1ste dag 60.000 man verliezen: gedood, gewond, vermist of krijgsgevangen gemaakt. Aan het einde van 1916 zijn de verliezen aan beide kanten enorm groot.

+ 1917 +

Om de geallieerde toevoerlijnen af te snijden voert Duitsland een onbepaalde duikbotenoorlog. Ook neutrale handelsschepen worden zonder verwittiging getorpedeerd. Dit is de aanleiding waarom ook de Verenigde Staten in april 1917 de oorlog aan Duitsland verklaren. De eerste Amerikaanse troepen komen slechts in 1918 in actie.

Frankrijk ondergaat zinloze verliezen tijdens het offensief aan de Chemin des Dames, ook wel het Nivelles-offensief genoemd. Franse troepen slaan aan het muiten. Of beter ze staken. Ze willen wel het vaderland verdedigen, maar niet meer onbezonnen aanvallen. Om de muiterijen de kop in te drukken worden 554 doodvonnissen uitgesproken, waarvan 49 worden voltrokken. Maar op een aantal soldateneisen wordt ingegaan, zoals een betere verlofregeling en een betere voeding.

De Britten forceren begin juni een doorbraak bij Mesen na de ontploffing van 19 dieptemijnen onder de Duitse stellingen.

Belgische soldaat

Ten aanval

Op zoek naar een naam

Het Britse offensief gaat pas in augustus verder met de 3de Slag bij Ieper en de verovering van Passendale. Enorme verliescijfers aan beide kanten voor slechts 8 km terreinwinst.

In het Franse Cambrai worden 475 tanks tegen de Duitsers ingezet over een front van 10 km.

Oorlogsmoeheid maakt zich meester van soldaten en bevolking. Er is een tekort aan grondstoffen, voedsel en brandstof. Rusland verdwijnt door de Oktoberrevolutie uit de strijd. Duitsland brengt massaal troepen van het oostelijke front over naar het westen.

+ 1918 +

Duitsland start in april een groots lenteoffensief in de hoop te overwinnen voor de Amerikanen eraan komen.

Ieper wordt door de Britten ontruimd en de Duitsers veroveren de Kemmelberg. In juli worden de Duitse troepen tot staan gebracht en keert het tij.

Diverse geallieerde aanvallen bij Amiens, de Argonne en de Maas worden gelanceerd met steun van de Amerikanen.

In september vindt eindelijk de geallieerde doorbraak in Vlaanderen en aan het Franse front plaats.

In Duitsland breken onlusten uit door voedseltekorten. De Duitsers zijn de oorlog grondig beu. In de marinebasis van Kiel breekt een munterij uit onder de matrozen. Onlusten verspreiden zich snel over Duitsland. Keizer Willem II vlucht naar Nederland en vindt er asiel in Amerongen.

In een treinwagon in het Franse Compiègne wordt de Wapenstilstand overeengekomen: op 11 november om 11 uur zullen alle wapens zwijgen.

+ 1919 +

In 1919 wordt het Verdrag van Versailles gesloten. De Europese kaart is hertekend, de machtsverhoudingen liggen nu anders. Duitsland moet gebieden afstaan en zware herstelbetalingen aan de Geallieerden toestaan. Een zekere A.H. zal later stellen dat Duitsland nooit militair is verslagen en dat Versailles een onrecht is. De Tweede Wereldoorlog is in de kiem aanwezig.

In totaal worden tijdens de oorlog meer dan 60 miljoen soldaten gemobiliseerd. Maar vooral kost die oorlog aan zo wat 10 miljoen van hen het leven. Zonder daarbij de miljoenen gewonden en verminkten in rekening te nemen. De burgerbevolking komt er, in vergelijking met de 2de Wereldoorlog, relatief goedkoop van af. De burgerslachtoffers tellen voor 5% in de 1ste Wereldoorlog, in de 2de Wereldoorlog wordt dit 48%. De Europese jeugd is gedecimeerd. Van de meer dan 700.000 Britse gesneuvelden bijvoorbeeld is ruim 71% tussen de 16 en 29 jaar oud!

En in 1918-1919 eist de Spaanse griep meer slachtoffers dan de gehele oorlog samen. Deze vernietigende influenza-epidemie wordt het eerst in Spanje vastgesteld. De schatting van het aantal doden loopt uiteen naargelang de bron, van 20 tot 100 miljoen doden wereldwijd.

Vier jaren oorlog

In de Westhoek

Willen de Duitsers de Franse kanaalhavens bereiken, dan moeten ze hiervoor de oude lakenstad Ieper innemen. De hoogtes rond Ieper en in het Heuvelland zijn van strategisch groot belang. Wie die hoogtes bezit, kan zich beter verdedigen, kan zijn artillerie beter richten en kan de 'vijand' beter in de gaten houden. Vandaar dat de strijd er heftig is en blijft. "The Ypres Salient", de Ieperboog is als een Britse bult in Duits gebied. Intussen hebben zich duizenden Britten als vrijwilliger gemeld. "Remember Belgium", staat op de affiches die Britse soldaten voor het front moeten werven. "Ypres", zoals het op de meeste kaarten wordt vermeld, zou voor de Britten een naam als een klok krijgen. Zij spreken het uit als "Wipers". Het Belgische leger beveiligd de sector vanaf Nieuwpoort, over Diksmuide tot aan het kanaal naar Ieper, dan nemen de Britten over tot een stuk in Frankrijk en vervolgens de Fransen zelf van Picardië tot aan de Zwitserse grens.

+ 1STE SLAG BIJ IEPER + (19 oktober - 22 november 1914)

De Duitse opmars in België en Noord-Frankrijk wordt in september 1914 gestopt. Het centrum van de strijd ligt nu in de Westhoek. Het Belgische Leger slaagt erin de Duitse aanval te stuiten door de IJzer-vlakte, eind oktober 1914, onder water te zetten. In het zuiden hebben de Britten, samen met de Fransen de grootste moeite om hun linies rond Ieper stand te laten houden tegen de Duitse aanvallen. Die 1ste Slag om Ieper vindt plaats van 19 oktober tot 22 november 1914. De Lakenhalle brandt en de vernieling van Ieper is ingezet. Na die slag begint de stellingoorlog en valt het front stil. De "Ypres Salient", een Britse uitstulping in Duits gebied, is geboren.

+ 2DE SLAG BIJ IEPER + (22 april - 25 mei 1915)

In de lente van 1915 proberen de Duitsers opnieuw bij Ieper door te breken. Ze veroveren "Hill 60". Op 22 april 1915, tussen Steenstrate en Langemark, gebruiken de Duitsers voor het eerst chloorgas. 150 ton chloorgas ontsnappen uit 6.000 cilinders richting Fransen. Dood, paniek... en de verrassing is compleet.

De Geallieerden trekken zich een paar kilometer terug, maar nergens is er een doorbraak. Ook de Duitsers zijn verrast. In september gebruiken de Britten bij Loos chloorgas. Tot november 1918 bestoken de strijdende partijen elkaar met miljoenen gasgranaten. In verhouding tot de globale verliescijfers, eist gas uiteindelijk 'weinig' slachtoffers.

+ 3DE SLAG BIJ IEPER +

(31 juli -10 november 1917)

De Mijenslag bij Mesen-Wijtschate

Zomer 1917. De Mijenslag rond "Messines Ridge" of voor de Duitsers "Wijtschate Bogen" doet de aarde daveren, toen op 7 juni 1917, wel 19 dieptemijnen tot ontploffing komen. De explosies worden tot in London gehoord. In het begin is dit Britse offensief een succes. Het is meteen de prelude tot de 3de Slag bij Ieper.

De Slag bij Passendale

Pas in augustus volgt de Slag om Passendale. Die slag wordt een regelrechte ramp, ook door de vele regen die het land tot een modderbrij heeft herschapen. In vier maanden tijd en voor een terreinwinst van 8 km verliezen de Britten zowat 400.000 man aan doden, gewonden, vermisten en krijgsgevangenen. De Duitsers hebben sterke betonnen bunkers gebouwd die in combinatie met tientallen mitrailleurs bijna niet te veroveren zijn. De hel van Passendale is er een van modder en afzien. De Britten noemen het "Passendale" of dal van het lijden.

Voor het eerst wordt in 1917 door de Duitsers mosterdgas of 'ieperiet' gebruikt. Zoals bij chloor en fosgeen worden niet alleen de ademhalingswegen aangetast, maar blaarvorming op de huid is een ware marteling.

+ DUIJS LENTEOFFENSIEF +

(april 1918)

In de lente van 1918 worden de Duitse troepen versterkt door divisies die terugkomen van het Russische front. De Oktoberrevolutie heeft er de oorlog beëindigd. Het Duitse offensief start einde maart tussen Arras en Laon. In april wordt een zware Duitse aanval gelanceerd bij Ieper waarbij de geallieerde linies het bijna begeven.

Bij de Slag om Merkem (Houthulst) krijgt het Belgisch Leger op 17 april 1918 een massale Duitse aanval te verduren. 'De Kippe', een gehucht in Merkem en een aantal bunkers vallen in Duitse handen. Er wordt met dolk en bajonet man tegen man gevochten. Diezelfde avond worden de Duitsers op alle beginposities teruggeslagen.

Bilan van het treffen: 155 Belgische doden en 254 Duitsers, 354 Belgische gekwetsten en 1.211 Duitsers. Meer dan 780 Duitsers zijn krijgsgevangen genomen. Het is de eerste Belgische overwinning sinds Halen in augustus 1914.

Bij de Slag om de Kemmelberg krijgen vooral de Fransen het hard te verduren. Op 25 april wordt de Kemmelberg ingenomen en bijna valt Ieper in Duitse handen.

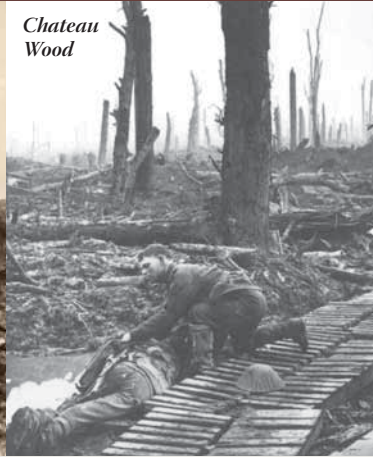

'Duckboards' en Duitse krijgsgevangenen

Chateau Wood

Een nieuw wapen en de eerste gasmaskers

+ GEALLIEERD BEVRIJDINGSOFFENSIEF +

(28 september - 11 november 1918)

Maar de Duitse reserves raken uitgeput en de Amerikanen komen op het westelijke front volop in actie. Daarbij begint het Duitse thuisfront uit elkaar te vallen. Van 28 september tot 11 november heeft het Bevrijdingsoffensief plaats waarbij de Duitsers tot aan de Schelde worden teruggedrongen.

De Slag om het Bos van Houthulst

Dit Vrijbos is gedurende de oorlog een belangrijk strategisch punt voor

AMERIKANEN

Aan het einde van de oorlog spelen Amerikaanse troepen een belangrijke rol tijdens het eindoffensief. De 91ste en de 37ste United States Division worden ingezet voor de herovering van de streek tussen de Schelde en de Leie tussen oktober en begin november 1918.

Waregem (Leiestreek)

Het "Flanders Field American Cemetery" bevindt zich in Waregem op ongeveer 40 km van Ieper. Dit is de kleinste Amerikaanse begraafplaats op het Europese continent en het is de enige Amerikaanse begraafplaats uit de Eerste Wereldoorlog in België. In de centraal gelegen kapel rusten 43 Amerikaanse soldaten in een naamloos graf. Er liggen op de begraafplaats zelf, 368 militairen begraven waarvan 21 onbekenden. Op 30 mei 1927, precies 9 dagen na zijn transatlantische vlucht, vliegt Charles Lindbergh in de 'Spirit of Saint Louis' over de begraafplaats en strooit er 'poppies' uit als eerbetoon aan zijn gesneuvelde landgenoten.

Kemmel

Langs de weg van Ieper naar Kemmel herinnert een Amerikaans monument in de vorm van een stenen altaar aan de aanwezigheid van de 27ste en 30ste Amerikaanse divisie. Zij worden vooral ingezet in augustus en september 1918. Ook in Oudenaarde bevindt zich een Amerikaans monument.

de Duitse verdediging. Het bos is een waar oorlogsarsenaal met een goed uitgebouwd smalspoornet met aansluiting op het gewone spoorweganet. Op zaterdag 28 september 1918 vallen de Belgen aan. Hiervoor wordt bijna het gehele Belgische leger ingezet, versterkt met het 2de Britse leger en enkele Franse divisies. Van het bos van Houthulst blijven enkel nog boomstompen over. Bij het einde van de 1ste dag zijn alle vijandelijke posten over een breedte van 18 km en een diepte van 6 km ingenomen.

+ WAPENSTILSTAND

(11 november 1918)

Begin november wordt de Wapenstilstand getekend in een treinwagon in het Franse Compiègne. Op 11 november 1918 komt om 11 uur een einde aan de Eerste Wereldoorlog.

+ DE WEDEROPBOUW +

(1919 - 1967)

Na de oorlog komen veel vluchtelingen terug naar huis. Sommigen blijven in het vluchtland en bouwen er een nieuw bestaan op, zoals veel Vlaamse boeren in Frankrijk. In de frontstreek zijn Ieper, Diksmuide en tientallen dorpen compleet vernield. 'De Verwoeste Gewesten' krijgen een bijzonder statuut. De eerste noodwoningen worden vervangen door houten barakken. Er wordt puin geruimd en het front wordt 'opgekuist'. Loopgrachten, kraters en putten worden gedempt. Munitie wordt onschadelijk gemaakt. Langzaam aan wordt alles heropgebouwd of nieuw gebouwd. In 1967 wordt het 'Nieuwerck' bij de Ieperse lakenhallen als stadhuis in gebruik genomen. Het 'Nieuwerck' sluit meteen de heropbouw definitief af. In 2007 doodt een ontploffing van 90 jaaroud oorlogstuig een landbouwer. De oorlog zelf duurt nog geen generatie, doch het duurt meerdere generaties vooraleer de dodelijke sporen ervan zijn opgeruimd.

Het Front in de Westhoek

Duizenden en duizenden soldaten

In de Westhoek raken gedurende vier jaar oorlog bijna een miljoen soldaten verwond, vermist of gedood. Vooral Britten, Duitsers, Fransen en Belgen vinden in de Westhoek een laatste rustplaats. De helft van hen zijn Britten en soldaten van het Gemenebest. Vandaag vinden we hun namen op duizenden grafstenen en op de panelen van 'Missing Memorials'. Britten, Canadezen, Australiërs, Nieuw-Zeelanders,... liggen begraven op meer dan 170 grote en kleine begraafplaatsen rond Ieper. Ook soldaten uit de kolonies worden ingezet: Senegalezen, Marokkanen, Algerijnen, Tunesiërs, Indiërs, Shiks,... en zelfs Chinezen

(Zie de rubriek 'Militaire begraafplaatsen' vanaf bladzijde 66).

NOORDZEE

Nieuwpoort-Bad

Nieuwpoort

Nieuwpoort,
Monument
Albert I

Diksmuide,
Dodengang

Diksmuide

Houthulst,
Belgische
begraafplaats

Houthulst

LEGENDE

Geallieerden

door Duitsers bezet

frontlijn 1917

Poelkapelle, 1927

Langemark

Poelkapelle

Ieper, 1919

Ieper

Zonnebeke

Memorial
Museum
Passendale 1917

Heuvelland

Mesen

Mesen, Irish Peace Park

Demarcatiepaal

FRANCE

Vriend en vijand.

Nieuwpoort

+ SLUIZENCOMPLEX DE GANZENPOOT EN HET ALBERT I-MONUMENT NIEUWPOORT +

Van op de Langebrug in Nieuwpoort heeft u een prachtig overzicht over de beroemde 'Ganzenpoot', waar drie scheepvaartkanalen en drie afwateringskanalen samenkomen. Van hieruit werd de Belgische frontsector via de afwateringskanalen onder water gezet.

De vannen of uitlaatsluizen maken mogelijk dat de lage polders zich kunnen ontdoen van het overtollige water, terwijl de sluizen het waterpeil van de kanalen ten behoeve van de scheepvaart regelen. De deuren van de vannen zijn bij vloed gesloten, bij eb worden ze geopend om het overtollige water naar zee te loodsen. De eigenlijke sluizen worden gebruikt voor het versassen van schepen.

Toezichter van de Noordwatering, Karel Cogge, uit Veurne, kende het hydraulische net van vaartjes, beekjes en afvoerkanaaltjes die via de Nieuwpoortse sluizen hun water met de IJzer uitwisselen en schipper Hendrik Geeraert uit Nieuwpoort wist hoe en waar met het materiaal om te gaan. Het water stijgt, loopt buiten zijn oevers en zet de vlakte blank. De Duitsers moeten zich terugtrekken. Dit deel van het front blijft gestabiliseerd tot het eindoffensief in 1918.

Naast de IJzer staat het Koning Albert I-monument, ingehuldigd in 1938 op initiatief van oud-strijdersverenigingen. Het is een ontwerp van Julien de Ridder. De beeldhouwer is Karel Aubroek.

Bovenop het monument geniet u van een panorama over de IJzervlakte en de stad Nieuwpoort met de jachthaven en de IJzermondung tot aan zee. Oriëntatietafels wijzen een aantal belangrijke plaatsen aan. De 1ste zondag van augustus wordt hier het 'Nationaal Huldebeetoon aan Koning Albert I en de helden van de IJzer' gehouden. Rond het Koning Albert I-monument zijn ook een Brits, een Frans gedenk-teken en het IJzergedenkteken opgericht.

Info: T 058/23 55 87

Open van 15 oktober tot 28 februari van 8.45 tot 12 uur en van 13.15 tot 17 uur. Van 1 maart tot 14 oktober van 8.45 tot 12 uur en van 13.15 tot 18 uur. Gesloten op zat-, zon- en feestdagen. Toegangsprijs: € 1

+ FRONTZATE +

Hier liep de oude spoorlijn van Diksmuide naar Nieuwpoort, ook bekend als 'Lijn 74'. Vanaf 1983 is deze verlaten en ondertussen opgebroken spoorweg als wandel- en fietsroute, en ruiterspad opengesteld. Tijdens oorlog is 'de Frontzate' een belangrijke verdedigingslinie en vervulde 'Lijn 74' een belangrijke strategische rol. Tijdens de onderwaterzetting van de IJzervlakte dient de spoorwegberm als waterkering. Langs de spoorlijn worden kleine bunkers gebouwd. Deze bakstenen schuilplaatsen zijn ingegraven in de spoorwegbermen. Een 70-tal bunkers tussen Pervijze en Nieuwpoort blijven de stille getuigen.

Groepsfoto met Belgische soldaten

Diksmuide, Grote Markt

+ RAMSKAPELLE +

De frontlijn tijdens de Eerste Wereldoorlog is een catastrofe voor het bouwkundig patrimonium. Eind 1918 was ook dit polderdorp een grote puinhoop. Begin jaren '20 wordt het dorp heropgebouwd. Net over de ongebruikte spoorweg is aan de gevel van het eerste huis een gedenkplaat van het 14de Linierement aangebracht. Bij de herovering van het dorp in oktober 1914 verliest het regiment meer dan 100 man. Het oude station wordt gebruikt als observatiepost. Nadat het in 1918 verlaten wordt, is er niets veranderd. Alleen de originele zandzakjes zijn vervangen door betonnen exemplaren.

Diksmuide

+ IJZERTOREN, PAXPOORT EN IJZERCRYPTE +

Vanaf 1924 wordt de IJzerbedevaart steevast in Kaaskerke bij Diksmuide georganiseerd. De 1ste bedevaart trok naar Steenkerke bij Veurne. Deze drie monumenten op de Kaaskerkse bedevaartweide herinneren aan de Vlaamse strijd en aan de vredesgedachte.

De eerste IJzertoren wordt ingewijd in 1930 als een gedenkteken voor de Vlaamse soldaten die in de frontstreek het leven lieten. Tijdens de 2de Wereldoorlog werd de site een decor voor de collaboratie. Die IJzertoren wordt in 1946 tijdens een aanslag tot ontploffing gebracht. Uit de ruïnes verrijst in 1965 een nieuwe toren. Sinds enkele jaren bieden de 22 verdiepingen plaats aan het museum over 'Oorlog, Vrede en Vlaamse Ontvoogding'. U kunt er ook de beklemmende sfeer ervaren van een ondergronds gangenstelsel in een gereconstrueerde dug-out. Jaarlijks worden er een aantal thematische tentoonstellingen georganiseerd. Naast het uitzicht over het voormalige IJzerfront kunt u bovenop de 84 meter-hoge toren ook genieten van een schitterend panorama over de Westhoek.

IJzertoren 49 - 8600 Diksmuide - Info: T 051/50 02 86 - www.ijzertoren.org

Open van 1 april tot 30 september van 9 tot 18 uur.

Van 1 oktober tot 31 maart van 9 tot 17 uur. Weekend en feestdagen vanaf 10u. Gesloten op 24, 25, 26 & 31 december en 1 & 2 januari en drie weken na de kerstvakantie.

Toegangsprijs: € 7 (6-18j.): € 4 - gezinsticket € 17)

DE ENGELEN VAN PERVIJZE

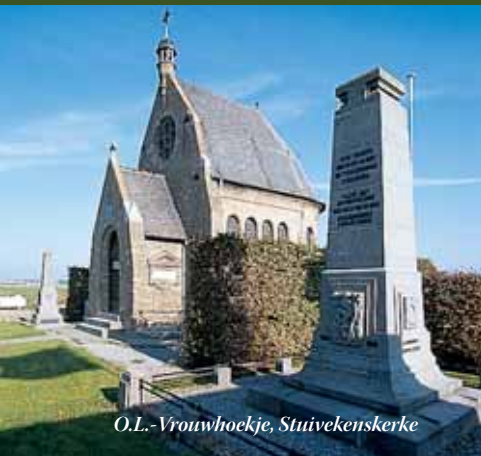
Twée Britse verpleegsters richten eind november 1914 een eerste hulp post in. Vooral Elisabeth Knocker ziet veel gewonden te vroeg overlijden, omdat de afstand en het noodzakelijke vervoer kostbare tijd in beslag nemen. Daarom wil ze dicht bij de frontlijn de eerste zorgen toedienen.

In Pervijze (bij Diksmuide) werkt ze samen met Mairi Chisholm in een kelder op nog geen 50 meter van de

frontlijn. Elisabeth bekommt van de Duitsers zelfs een ongewone overeenkomst. Ze mag de gewonden die tussen de linies zijn blijven liggen, ophalen. Eerst brengt haar hondje een verzoek over naar de bevelvoerende Duitse officier. Die geeft meestal toelating. Er zal niet worden gevraagd, maar ze moet wel haar hoofddeksel van verpleegster dragen en geen helm. In januari 1915 worden beide verpleegsters door koning Albert I onderscheiden.

IJzertoren en Paxpoort

O.L.-Vrouwhoekje, Stuivekenskerke

Vladslo

✦ O.-L.-VROUWHOEKJE - STUIVEKENSKERKE ✦

Het O.-L.-Vrouwehoekje in Stuivekenskerke ligt tussen Nieuwpoort en Diksmuide. Tijdens de oorlog was de kerktoeren een belangrijke Belgische voorpost. De herdenkingskapel, de restanten van de beschoten kerktoeren met oriëntatietafel, de gedenkstelen voor diverse Belgische legereenheden en de ongeschonden demarcatiepaal met de tekst 'Hier werd de overweldigende tot staan gebracht' vormen samen een beschermd dorpsgezicht en oorlogslandschap. Langs de oude 'spoorwegzate' van Diksmuide naar Nieuwpoort, kunt u kennismaken met enkele merkwaardige oorlogsrestanten. Deze voormalige spoorwegberm vormde de Belgische frontlijn tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Altijd en gratis toegankelijk.

✦ DE 'DODENGANG' ✦

Twee kilometer verder aan diezelfde IJzer bevindt zich de 'Dodengang'. De Dodengang is een netwerk van meer dan een kilometer Belgische loopgraven en bunkers. Het was een van de gevaarlijkste Belgische stellingen, op amper 50m van een Duitse bunker. De Dodengang werd voortdurend door Duitse sluipschutters scherp in het oog gehouden. Het recente bezoekerscentrum belicht aan de hand van kaarten, foto's, video's en objecten de situatie van vriend en vijand, de vernielingen in dorpen en steden, of het leven en de gevechten in de loopgraven.

IJzerdijk 65 - 8600 Diksmuide - Info: T 051/50 53 44

Open van 1 april t/m 15 november van 10 tot 16.30u. Van 16 november t/m 31 maart op dinsdag en vrijdag van 9.30u. tot 15.30u.

Gratis toegankelijk.

Dodengang

✦ HET 'TREURENDE OUDERPAAR' ✦ VLADSL0

Allicht het meest ontroerende en beklievende oorlogsgedenkteken is het beeldhouwwerk van de Duitse expressionistische beeldhouwster Käthe Kollwitz. Zij maakte de beeldengroep naar aanleiding van de dood van haar zoon. Nu staat het achteraan op het Soldatenfriedhof van Vladslo. Zie ook blz. 82.

Houtlandstraat

Zie Toeristische routes op blz. 89 en 'Stadlink' op blz. 91.

KÄTHE KOLLWITZ

Zij is een bekende Duitse beeldhouwster en tekenares. Zij wordt in juli 1867 in Pruisen geboren in het toenmalige Königsberg (nu Kaliningrad in Rusland) als Käthe Schmidt. In 1891 huwt zij met de arts Karl Kollwitz. Beiden zijn sterk sociaal bewogen. In 1892 wordt Hans geboren en in 1896 Peter. Käthe behoort tot het kruin van de expressionistische kunstenaars in Duitsland. Op 22 oktober 1914 sneuvelt haar zoon Peter als vrijwilliger bij Langemark. Zij wordt pacifiste en plant een monument voor haar zoon. Zij doet er jaren over. In 1931 is het 'Treurend Ouderpaar' eindelijk in gips klaar. In 1932 wordt de beeldengroep in Belgisch graniet gekapt door August Rhades en Fritz Diederich. In juli wordt de beeldengroep opgesteld op de Duitse begraafplaats 'Roggeveld' in Esen bij Diksmuide. Later wordt de begraafplaats met de beelden overgebracht naar het Praetbos in Vladslo. Käthe Kollwitz wordt in 1933 door de nazis uit de 'Preussischen Akademie der Künste' gezet. Vanaf 1935 mogen haar beelden en werken niet meer worden tentoongesteld. Zij overlijdt in Moritzburg op 22 april 1945.

Weg naar Passendale

Vredesmolen Klerken

+ BUNKERTJE + OUDEKAPELLE

Het bunkertje aan gehucht de Groigne is iets eigenaardigs. Het is zeker een Belgische bunker, want inscripties vermelden de eenheid die het in 1918 zou hebben gebouwd. Aan de zuidwestkant zit echter een merkwaardig detail. De toegang is een spitse hoefijzerboog met Arabische inscripties. De vertaling luidt: 'Er is geen grotere god dan Allah. Als je in Allah gelooft, zal je zegevieren zoals de zege over Tadmoor en Namar.' Dit wijst op de tijdelijke aanwezigheid van Arabische soldaten die deel uitmaakten van het Franse Leger.

Grote Beverdijkstraat - 8600 Oudekapelle (Diksmuide)

+ BELGISCHE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS + KEIEM

Zie bladzijde 67

+ DUITSE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS + VLADSLO

Zie bladzijde 82

Esen bij Diksmuide

Houthulst

+ VREDESMOLEN - KLERKEN +

De Duitsers laten Klerken in november 1914 ontruimen. De molen is na enkele beschietingen vrij intact gebleven. De molen staat op een hoogte van 43m en wordt door de Duitsers als uitkijkpost ingericht. Op 28 september 1918 heeft de ultieme aanval op Klerken en de molen plaats. De Duitsers in de molen houden stand. De volgende morgen zijn ze echter allen verdwenen. Het verhaal gaat dat ze gebruik maken van een onderaardse gang om te ontsnappen. De aanval bij Klerken heeft aan 554 Belgische soldaten het leven gekost. De molen is door een recente storm lelijk toegerakeld, maar wordt in 2008 geconsolideerd.

Molenweg - 8650 Klerken

+ DRIE GRACHTEN - MERKEM +

Deze brug is in 1914 en 1915 een belangrijke voorpost van eerst de Belgische en later de Franse troepen. Een gedenkplaat tegen de muur van het café herinnert aan de strijd van de Franse Zoeaven. Op 10 november 1914 vallen 500 Zoeaven de Duitsers met het blanke wapen aan. De stormloop mislukt, omdat de Fransen luidkeels aanvallen onder hun strijdkreet 'en avant à la bayonette' en ook nog eens op de klaroen blazen. Het verrassingseffect is weg. Hevige gevechten leiden tot grote verliezen aan beide kanten. Twee dagen later vallen de Duitsers Drie Grachten aan. Ze drijven gevangengenomen Zoeaven voor zich uit om de Fransen te misleiden. Tot een van de gevangen Zoeaven roept: 'Tirez donc nom de Dieu, ce sont les Boches'. De aanval mislukt.

In 1915 veroveren de Duitsers toch deze voorpost en houden er stand tot de Fransen eind 1917 Merkem heroveren.

Driegrachtensteenweg - 8650 Merkem

+ BELGISCHE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS +

Zie bladzijde 67

*Canadien Forces Memorial**Poelkapelle, inhuldiging 8 juli 1923*

Langemark-Poelkapelle

+ THE BROODING SOLDIER + SINT-JULIAAN

Het "Canadien Forces Memorial" bij Sint-Juliaan werd opgericht ter herinnering aan de 2.000 doden van de 1ste Canadese Divisie die vielen tijdens de tegenaanvallen na de Duitse gasaanvallen in april en mei 1915. Het is een monument en geen begraafplaats.

Het beeld van een treurende of mijnerende soldaat wordt in de volksmond de 'Canadien' genoemd. Het monument van F.C. Clemenshaw dateert van 1921 en wordt beschouwd als een van de geslaagde uit de Salient. Het stelt een treurende soldaat voor, de handen rustend op de kolf van zijn geweer.

*Kruispunt Brugseweg-Zonnebekastraat - 8920 Poelkapelle
Info: T. 057/49.09.41 - www.langemark-poelkapelle.be*

+ GUYNEMER-MONUMENT + POELKAPELLE

Het indrukwekkende Franse gedenkteken, is het monument voor de Franse jachtpiloot Georges Guynemer in Poelkapelle.

Guynemer is ongetwijfeld een van de pioniers van de oorlogsluchtvaart. In 1916 en 1917 was ook het luchtruim boven Poelkapelle het theater van heroïsche luchtgevechten.

Guynemer was op 11 september 1917 opgestegen nabij Duinkerke maar verdween spoorloos na een vlucht boven Poelkapelle, zijn lichaam werd nooit teruggevonden.

Het monument voor Guynemer werd op 8 juli 1923 ingehuldigd. Het monument wordt bekroond door een sierlijke ooievaar, die verwijst naar zijn "Escadrille des Cicognes", een gevechtsskader van de Franse luchtmacht.

*Guynemerplein - 8920 Poelkapelle
Info: T. 057/49.09.41 - www.langemark-poelkapelle.be*

+ MONUMENT CHARLES DRESSE + POELKAPELLE

(Poperingestraat in Poelkapelle)

Wat vervallen monument met obelisk en Bretoens geïnspireerd calvariekruis gebouwd in 1922. Frans- en Nederlandstalige (vrij zeldzaam voor die tijd) tekst, gewijd aan Charles Dresse, geboren in Luik op 23 januari 1897 en gesneuveld in de buurt op 28 september 1918. Hij ligt nu begraven op de Belgische militaire begraafplaats van Westvleteren.

*Poperingestraat 7 - 8920 Poelkapelle
Info: T. 057/49.09.41
www.langemark-poelkapelle.be*

+ DUITSE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS + Zie bladzijde 81

GEORGES GUYNEMER

Hij is een gevierde Franse piloot die menig luchtduel wint. Georges Guynemer wordt geboren in Parijs op 24 december 1894. Zijn kleine gestalte speelt hem parten, maar uiteindelijk kan hij dienst nemen bij de prille luchtmacht. Hij begint als gewoon soldaat en wordt al vlug kapitein. In juli 1915 haalt hij het eerste vijandelijk toestel uit de lucht. Zijn 53 overwinningen bezorgen hem de bijnaam 'Guynemer de legendarische'. Zijn favoriet toestel is de Spad, een dubbeldekker. Op 11 september 1917 maakt hij een verkenningsvlucht over het Ieperse front en komt nooit meer terug. Toen de Britten wat later Poelkapelle veroveren, horen zij van een Spad die er zou zijn neergestort. Zware bombardementen wissen echter alle sporen. Tot op vandaag is zijn lichaam nooit gevonden. In Poelkapelle staat zijn monument met bovenop een ooievaar. De vogel verwijst naar zijn 'Escadrille des Cicognes'

Dug-out

Memorial Museum Passchendaele 1917

Zonnebeke

+ MEMORIAL MUSEUM PASSCHENDAELE 1917 +

In 1917 worden in Passendale in honderd dagen meer dan 400.000 militairen buiten gevecht gesteld voor een terreinwinst van slechts enkele kilometers.

In het Memorial Museum wordt de herinnering aan de slag levendig gehouden met foto- en filmbeelden, een uitgebreide collectie historische voorwerpen en levendig gereconstrueerde tafereelen. Blikvanger is een onderaardse gang met communicatie- en verbandpost, hoofdkwartieren, werk- en slaappleatsen. Een adembenemende ervaring van hoe de Britten als mollen onder de grond leefden... omdat er boven niets meer was. Het museum is ondergebracht in het historisch kasteeldomein van Zonnebeke, op de weg naar Tyne Cot Cemetery. April-november 2008: tijdelijke tentoonstelling over 'Het Eindoffensief 1918'

Kasteelpark - 8980 Zonnebeke

Info: T 051/77 04 41 - www.zonnebeke.be - www.passchendaele.be

Open van 1 februari tot 30 november van 10 tot 18 uur:

Toegangsprijs: € 5

+ COMMANDOBUNKER + ZANDVOORDE

Even buiten de dorpskom van Zandvoorde staat een Duitse commandobunker uit 1916. De bunker heeft 6 kamers en 2 toegangen. De bunker deed dienst als verbinding tussen de frontlijn in Hollebeke en het hoofdkwartier in Komen.

Komenstraat - 8980 Zandvoorde

Info: T 051/77 04 41 - www.zonnebeke.be - www.passchendaele.be

Permanent en gratis toegankelijk van zonsopgang tot zonsondergang

+ CRYPTTE +

Op de gemeentelijke begraafplaats van Zonnebeke is er een crypte

met 14 tastbare kisten met Zonnebeekse gesneuvelden, een luguber unicum in ons land.

Gemeentelijke begraafplaats - 8980 Zonnebeke

Info: T 051/77 04 41 - www.zonnebeke.be

Permanent en gratis toegankelijk van zonsopgang tot zonsondergang

+ CRYER FARM GELUVELD +

Eveneens uit 1916 bevindt zich dicht bij Clapham Junction, langs de weg Menen-Ieper, ook nog een Duitse ondergrondse verbandpost. Deze werd in september 1917 veroverd door de Britse Luitenant Cryer, die er ook het leven bij liet.

Menenstraat - 8980 Geluvelde

Info: T 051/77 04 41 - www.zonnebeke.be - www.passchendaele.be

Enkel toegankelijk na contact met de Dienst voor Toerisme.

+ 'THE ROAD TO PASSCHENDAELE' +

Bewandel opnieuw die 4de oktober 1917, één dag uit de Slag van Passendale. De voormalige spoorwegbedding Ieper-Roeselare verbindt het Memorial Museum met Tyne Cot Cemetery over minder dan 3 kilometer. Onderweg bevinden zich diverse bunkers en andere oorlogsrelicten. Schoolgroepen kunnen boeken voor een speciale 'Platoon Experience', waarin ze zelf als soldaat van 1917 op stap gaan.

Info: T 051/77 04 41 - www.zonnebeke.be - www.passchendaele.be

'Platoon Experience' enkel mogelijk voor leerlingen vanaf 14 jaar.

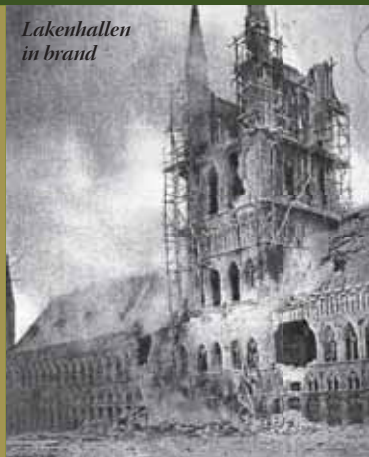
Reservering bij de dienst voor Toerisme

COMMONWEALTH MILITAIRE BEGRAAFPLAATS + 'TYNE COT CEMETERY' +

Zie bladzijde 72

Zie ook 'Toeristische routes' op blz. 89.

Lakenhallen
in brand

In Flanders Field Museum

Ieper

+ SYMBOOL VAN HET LIJDEN +

De Britten noemden het "Wipers" (Ypres), maar Ieper was in de middeleeuwen een van de grote Vlaamse lakensteden, naast Brugge en Gent. Het dankte zijn grootheid aan de Engelse wol die er werd ingevoerd en aan het kwaliteitslaken dat er werd geweven. De prachtige Lakenhalle met het Belfort uit de 13de eeuw blijft een hoogtepunt van middeleeuwse bouwkunst.

De Duitsers hadden de stad slechts één oktoberavond in handen. Die Duitse verkenningstroepen, de gevreesde 'Uhlanen' trokken de volgende morgen verder. Vanaf 14 oktober 1914 viel Ieper onder de controle van de Geallieerden. Ze zouden de stad nooit meer uit handen geven. Ongeveer 5 miljoen Britse en Gemenebest-soldaten stapten in die oorlogsjaren door Ieper op weg naar het front. In november 1914 brandde de Lakenhalle, in 1915 moesten de laatste burgers Ieper definitief verlaten en tegen het einde van de oorlog was de stad tot een grote puinhoop herleid. Nadien werd de stad steen voor steen in haar oude glorie heropgebouwd. Niet zonder problemen, want oorspronkelijk wilden de Britten de stad niet op dezelfde plaats heropbouwen. De ruïnes zouden een groot herinneringsmonument vormen. Maar de Ieperling wou opnieuw in zijn stad leven. Uiteindelijk bleef het oude stratenpatroon behouden en werden de meeste historische gebouwen nauwgezet gereconstrueerd. Pas tegen het eind van de zestiger jaren was de restauratie praktisch compleet. Ieper lijkt een oude stad, maar telt nog geen honderd jaar. Ieper is een leugen, zingt Bram Vermeulen.

Ieper na de oorlog

+ IN FLANDERS FIELDS MUSEUM +

In de heropgebouwde Lakenhallen van Ieper werd op 25 april 1998 het "In Flanders Fields Museum" geopend. Sindsdien bezochten meer dan 2,1 miljoen mensen het museum. Een bezoek aan "In Flanders Fields" is vooral een meeslepende ervaring die je aan de hand van persoonlijke getuigenissen, objecten, films, kunstwerken en interactieve kiosken meeneemt naar de donkere periode van de Grote Oorlog van 1914 tot 1918, "the war to end all wars..."

Dat de Eerste Wereldoorlog helaas niet de laatste was, wordt aan het einde van het bezoek pijnlijk duidelijk. In het museum ontmoet de bezoeker de gewone mannen en vrouwen die deze oorlog beleefden, die erin vochten en helaas misschien ook in stierven. Het museum onderzoekt permanent hun geschiedenis in de regio van Ieper, de "Flanders Fields" waar de oorlog woedde. En laat hun wedervaren horen, zien en voelen in een moderne interactieve tentoonstelling die jong en oud bekoort en ontroert.

Om de 2 jaar organiseert het museum een grote tentoonstelling. 1 mei - 7 september 2008: 'Mens Cultuur Oorlog', over de multiculturele aspecten van de 1ste Wereldoorlog.

Lakenhallen, Grote Markt 34 - 8900 Ieper
 Info: T 057/23 92 20 - www.inflandersfields.be
 Dagelijks open van 1 april tot 15 november van 10 tot 18 uur.
 Van 16 november tot 31 maart van 10 tot 17 uur.
 Ticketverkoop tot 1 uur voor sluitingstijd.
 Gesloten op maandag, op Kerstmis,
 Nieuwjaar en de eerste drie weken
 na de Belgische kerstvakantie. -
 Toegangsprijs: € 8,00

THE LAST POST

Iedere avond om 20 uur stipt wordt onder de indrukwekkende Menenpoort in Ieper de "Last Post" geblazen.

Het verkeer valt eventjes stil en de blazers van de Vrijwillige Brandweer Ieper stellen zich in het midden van de straat op. Al in 1928 start de brandweer met deze ingetogen ceremonie. Alle dagen zomer of winter, nat of droog, warm of koud,... iedere dag opnieuw weerklinkt de "Last Post".

Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt de ceremonie onderbroken, vanaf mei 1940 tot september 1944. Toen werd de ceremonie overgenomen door "The Brookwood Barracks" in Engeland. De eerste dag na de Bevrijding zijn de klaroenspelers opnieuw present. Soms beperkt de "Last Post" zich tot een eenvoudige ceremonie, wellicht de ontroerendste, soms is er wat meer ceremonie mee gemeoid. Op sommige dagen wonen honderden toehoorders de "Last Post" bij.

*Dagelijks om 20 uur onder de Menenpoort
Info: T 057/48 66 10 - www.lastpost.be*

Bij plechtigheden wordt meestal luidop een fragment van het gedicht 'For the Fallen' van Laurence Binyon geciteerd:

'They shall not grow old, as we that are left grow old:

Age shall not weary them, nor the years condemn.

At the going down of the sun and the morning

We will remember them'

+ YORKSHIRE TRENCH & DUG-OUT + BOEZINGE

In de buurt van Ieper is de oorlog overal, nog altijd. Is het niet zichtbaar in het landschap in een van de honderden begraafplaatsen, monumenten of relictten, dan is het minstens nog ondergronds. Op 60, 70 cm diepte is de oorlog nog aanwezig. Dat ondervond de bevolking heel snel toen vanaf 1992 langs het Kanaal Ieper - IJzer een nieuw industrieel gebied werd ontgonnen. Al na enkele dagen stootte men op de sporen van de oorlog: onontpofte munitie, constructies, menselijke resten...

Sindsdien werden tot in het voorjaar van 2008, 205 lichamen geborgen van soldaten van drie verschillende nationaliteiten.

De Stad verwierf voor de inrichting door het 'In Flanders Fields Museum' een klein stukje terrein waardoor de voormalige Britse loopgraaf "Yorkshire Trench" loopt.

In nauw overleg met het archeologische team werd de loopgraaf geres-taureerd in het oorspronkelijke tracé, waaraan ook de in- en de uitgang liggen van een "deep dug-out" uit 1917. Een reeks informatiepanelen en het grondplan van de dug-out uitgetekend op het terrein maken de loopgravenoorlog aanschouwelijk voor de bezoeker. In het IFF-museum laten tentoongestelde objecten gevonden in de dug-out, een film, een schaalmodel en een interactieve kiosk toe om dieper door te dringen tot dit fascinerende en weinig gekende deel van de oorlog. "in the wet, wet Flanders' plain".

Industriezone langs het kanaal Ieper-IJzer - Bargiestraat - 8900 Boezinge (schuin tegenover het Sas van Boezinge). De site is permanent en gratis toegankelijk van zonsopgang tot zonsondergang

Resten van een noodwoning
(Site John McCrae)

*'In Vlaamse velden klappen rozen open
Tussen witte kruisjes, rij op rij,
Die onze plaats hier merken, wijl in 't zwerk
De leeuweriken fluitend werken, onverhoord'*

John McCrae (Tom Lanoye, 2000)

+ KANAALDIJK - SITE JOHN McCRAE +

Een van de best bekende sites van de Ieper Salient is the "Essex Farm Cemetery" en A.D.S. (Advanced Dressing Station, een vooruitgeschoven verpleegpost) waar John McCrae op 2 en 3 mei 1915 zijn wereldberoemde gedicht "In Flanders Fields" schreef.

Sinds kort kan, naast de begraafplaats en de "concrete shelters in the Canal Bank", ook de kanaaldijk zelf worden bezocht over een afstand van 450 meter. Hier stonden in april 1915 de stukken geschut van de "1ste Canadese artilleriebrigade", en hier bouwden korte tijd later de "Royal Engineers" een hele reeks "shelters" en "dug-outs" in de hoge kanaaldijk. Die was in de 17de eeuw door de Franse militaire architect Vauban aangelegd als een 'retranchement', een grote verdediging langsheen het kanaal, die gedurende meer dan 50 jaar de noordgrens van het Franse rijk van Louis XIV vormde. Kort na de wapenstilstand van 1918 deden de vele bunkers in de kanaaldijk ook dienst als eerste noodwoning voor de vele vluchtelingen die terug naar huis kwamen. Hoog op de kanaaldijk staat ook het monument van de "49th West Riding Division" die hier in de zomer van 1915 voor het eerst werd ingezet en hoge verliezen leed. Een reeks informatieborden en foto's begeleidt de bezoeker op zijn historische ontdekkingsstocht.

+ MIJNKRATERS +

De Mijnselag van 7 juni 1917 was in verhouding een van de succesvolste Britse operaties van de oorlog op het Westelijke Front. Van de oorspronkelijk 19 grote mijnen die tot ontploffing werden gebracht, zijn tot vandaag nog de sporen van 17 kraters zichtbaar, bijna allemaal in de vorm van diepe vijvers. Doordat de schrale zanderige bodem op een ondoordringbare kleilaag rust, blijft het waterniveau in de krater het jaar rond even hoog. Tot voor kort was enkel de bekende "Lone Tree Crater" in Wijtschate, vooral bekend als de "Pool of Peace", toegankelijk voor het publiek. In 2001 verwierf de Provincie West-Vlaanderen ook het "Domein De Vierlingen", waarin de "Caterpillar

Crater" ligt, de pendant van de dieptemijn van Hill 60. Door de nabijheid van de spoorweg is de laatstgenoemde krater de enige in Vlaanderen die niet vol water staat. Ook de mijnkrater van Sint-Elooi kan worden bezocht, die is het resultaat van de grootste dieptemijn ("the largest single charge of the War") die in de oorlog tot ontploffing werd gebracht ("almost fifty tons of ammonal"). De mijnkrater, waarnaast ook een intacte Britse bunker uit 1917 ligt, bevindt zich op maar 100 meter van een andere krater; het resultaat van een van de zes mijnen die ontploften op 27 maart 1916 bij de "Attack on St.Eloi".

*Langs de Rijselfeweg in Voormezele
(ter hoogte van de Eekhofstraat)*

Gratis toegankelijk van 1 april tot 15 november van 9 tot 17 uur.

JOHN McCRAE

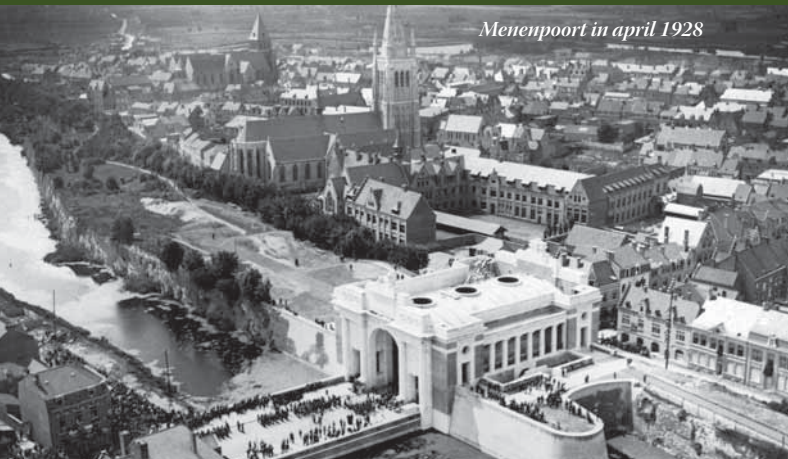
In 1915, tijdens de 2de Slag bij Ieper, bevindt zich in Boezinge een verpleegpost. John McCrae werkt er als militaire arts. Geboren in Canada in 1872, heeft hij reeds de Boerenoorlog (1899-1902) achter de rug waar hij vrijwillig als arts dienst doet. In 1901 neemt hij ontslag uit het leger.

Begin augustus 1914 meldt hij zich opnieuw als vrijwilliger. Op 22 april 1915 wordt voor het eerst een aanval met chloorgas gelanceerd. McCrae is diep onder de indruk en schrijft begin mei het gedicht 'In Flanders Fields'.

McCrae sterft op 28 januari 1918 aan de gevolgen van een longontsteking waarbij een hersenbloeding hem uiteindelijk fataal wordt. Hij ligt begraven op de gemeentelijke begraafplaats van het Franse Wimereux.

De 'Poppies' of klaprozen zijn het symbool van de oorlog geworden. Ze groeien waar al het andere dood is en bij voorkeur waar alles is omgewoeld. Rood is het blad en het bloed, zwart is het hart van rouw.

Menenpoort in april 1928

Hill 60 in Zillebeke

+ DE MENENPOORT +

De Menenpoort is het bekendste Commonwealth-oorlogsgedenkteken in Vlaanderen. De poort werd nog tijdens de oorlog op Londense tekentafels ontworpen door Sir Reginald Blomfield. Het oorlogsgedenkteken werd gebouwd op de plaats van de oude Menenpoort, want langs deze weg trokken de troepen naar het front.

In 1927 werd de Menenpoort onthuld. De stenen panelen dragen de namen van 54.896 soldaten uit de 'Salient' die als vermist werden opgegeven en dus geen bekend graf hebben. Alleen vindt u er de namen van hen die vielen tussen augustus 1914 en 15 augustus 1917. De Menenpoort kon niet alle namen dragen. Zij die als vermist werden opgegeven vanaf 16 augustus 1917 tot het einde van de oorlog, staan gebeiteld op de stenen tafels op het Tyne Cot Cemetery in Passendale. Het zijn meer dan 34.000 namen.

*De Last Post heeft dagelijks om 20 uur onder de Menenpoort plaats.
Info: T 057/48 66 10 - www.lastpost.be*

+ SAINT GEORGE'S MEMORIAL CHURCH +

De kleine kerk, schuin tegenover de Sint-Maartenskerk, werd in 1929 gebouwd ter herinnering aan de gesneuvelde soldaten van de 'Ypres Salient'. De kerk werd eveneens ontworpen door Sir Reginald Blomfield en werd gebouwd in de typische stijl van een Engelse parochiekerk. Binnenin herinneren heel wat voorwerpen, bronzen naamplaten, vlaggen,... aan de oorlog.

Het schooltje naast de kerk staat beter bekend als 'Eton Memorial School'. De kinderen van de vele Britse werknemers van de 'Commonwealth War Graves Commission', die voor de inrichting van de vele begraafplaatsen zorgden, kregen er een Britse opvoeding. Die grote Britse aanwezigheid in Ieper verdween met de Duitse inval in 1940. Het zou nooit meer hetzelfde worden.

*Elvederingstraat 1 - 8900 Ieper
Alle dagen open.*

+ DOCUMENTATIECENTRUM "IN FLANDERS' FIELDS" +

Het centrum bezit meer dan 8.000 boeken en 500 loopgravenkaarten, een uitgebreide fototheek en honderden kranten en tijdschriften over WO1.

*Janseniusstraat 9 - 8900 Ieper
Info: T 057/23 94 50 - stedelijke.musea@ieper.be
Open iedere woensdag van 8 tot 12 en van 13 tot 17 uur.*

+ HILL 60 - ZILLEBEKE +

De heuvel werd gevormd door de ophoping van uitgegraven aarde bij het aanleggen van de spoorwegbedding. In 1914 veroveren de Duitse troepen de heuvel op de Fransen. De Britten nemen de sector over en het ondergrondse gevecht begint. Allicht is het hier dat op 17 februari 1915 de eerste Britse dieptemijn tot ontploffing wordt gebracht. Bij een volgende ondergrondse actie op 17 april 1915 komt de heuvel in Britse handen. De ondergrondse oorlogsvoering duurt tot begin juni 1917 (Derde Slag bij Ieper). Veel soldaten die werkten en vochten in de donkere tunnels zijn er ook gestorven en liggen nog steeds naamloos in de klei begraven. Hill 60 is een begraafplaats.

*Site met bewaard oorspronkelijk oorlogslandschap, mijnkraters, betonconstructies, monumenten, ...
Zwarteleenstraat - 8900 Zillebeke*

Hill 60

Ieper centrum 1918

Australiërs
aan het front

+ HILL 62 - SANCTUARY WOOD + ZILLEBEKE

Een ander indrukwekkend Canadees monument is gesitueerd bij Hill 62 bij Zillebeke. "Maple Avenue" vormde in 1916 de Canadese frontlinie. Na de oorlog werd de laan beplant met ahornen en esdoorns, ter herinnering aan de vele Canadezen die hier sneuvelden.

Op de heuveltop ligt het door sierheesters en rozenstruiken omringde Canadese gedenkteken. Om deze heuvel werd in juni 1916 verbeten gevochten. Nu kunt u er vreedzaam genieten van een prachtig panorama op Ieper en ziet u meteen het strategische belang van deze heuvel.

+ FRANS MILITAIRE BEGRAAFPLAATS SAINT CHARLES DE POTYZE +

Zie bladzijde 79

+ COMMONWEALTH WAR GRAVES COMMISSION +

Zie bladzijde 77

Elvederingsestraat 82 - 8900 Ieper
Info: T 057/22 36 36 - www.cwgc.org

+ ANDERE MUSEA +

Ramparts War Museum Ieper

Privémuseum. Levensgrote decors met origineel materiaal en bodemvondsten.

Rijselsestraat 208 - 8900 Ieper

Info: T 057/20 02 36 - Toegangsprijs: € 3

Toegankelijk via 't café 't Klein Rijsel".

Open van 10.30 tot 20 uur, op woensdag en donderdag gesloten.

Sanctuary Wood Museum - Zillebeke

Privémuseum met loopgravenresten. Interessante collectie oude oorlogsfoto's op glasplaten.

Canadalaan 26 - 8900 Zillebeke

Info: T 057/46 63 73 - Toegangsprijs: € 7,50

Hooge Crater Museum - Zillebeke

Privémuseum met foto's, wapens, uitrusting en levensgrote reconstructies van oorlogstaferelen. Een gebrandschilderd raam stelt de brandende belfortoren van 22 november 1914 voor.

Meenseweg 467 - 8900 Zillebeke

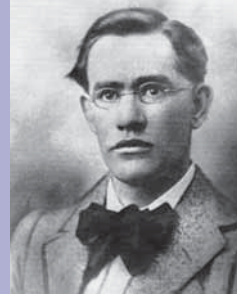
Info: T 057/46 84 46 Toegangsprijs: € 3

Open van 1 februari tot 15 december. Gesloten op maandag.

Zie ook 'Toeristische routes' op blz. 89

FRANCIS LEDWIDGE

Hij is een Ierse dichter en ondanks zijn Iers nationalistische opvattingen neemt hij dienst in het Britse Leger. Hij wordt geboren in Slane, het oudste hart van Ierland, in 1887. Hij sneuvelt op 31 juli 1917 op de 1ste dag van de 3de Slag bij Ieper bij de 'Carrefour des Roses' in Boezinge. Hij ligt er begraven op het 'Artillery Wood Military Cemetery'. Zijn gedichten handelen meestal over Ierland. 'Soliloquy', 'A Soldier's Grave', 'Home' en 'Ascension Thursday: 1917' zijn er enkele van. Zijn bekendste gedicht schrijft hij voor Thomas MacDonagh die bij de verloren Paasopstand in 1916 door de Britten wordt gefusilleerd. Zijn leven lang wou Ledwidge alleen maar een goede dichter zijn. Een monumentje ter zijner ere bevindt zich langs het fietspad op de oude spoorwegbedding naar Torhout.

*He shall not hear the bitter cry
In the wild sky, where he is lain,
Nor voices of the sweeter birds,
Above the wailing of the rain.*

(uit 'Lament for Thomas MacDonagh')

Heuvelland

+ BEZOEKERSCENTRUM 'DE BERGEN' + KEMMEL

Het bezoekerscentrum "De Bergen" in Kemmel (bij de VVV) is het ideale instappunt voor een ontdekkingsstocht in Heuvelland, onder meer rond de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog.

In het bezoekerscentrum kunt u ook de documentaire "Zero Hour" bekijken met het verhaal van de 'Mijnenslag van 1917'. Het is een combinatie van luchtbeelden, 3D-animatie, live opnames, archiefmateriaal en re-enacting. Meer informatie over de Mijnenslag van 1917 vindt u terug op de website www.zerohour.be

Reningelststraat 11 - 8950 Kemmel

Info: T. 057/45 04 55 - www.heuvelland.be

*Gratis toegankelijk op werkdagen van 9 tot 12 uur en van 13.15 tot 17 uur.
Op zaterdag en zondag van 10 tot 12 uur. Van 1 april tot 31 oktober extra open op zaterdag en zondag van 14 tot 17 uur.*

+ POOL OF PEACE + WIJTSCHATE

Wordt ook de 'Lone Tree Crater' of de 'Spanbroekmolenkrater' genoemd. Het is nu een vredesvol oord van bezinning. De krater is een herinnering aan de Mijnenslag of de 'Slag bij Mesen'. Op 7 juni 1917 brachten de Britse troepen 19 ondergrondse mijnen tot ontploffing van Hill 60 tot Ploegsteert, de zogenoemde "Messines Ridge" of de wijde boog rond de heuvelrug tussen Wijtschate en Mesen. De ontploffingen zorgden voor enorme kraters in het landschap. De grootste en meest indrukwekkende krater is de 'Pool of Peace'. De diepte bedraagt 12 meter, de volledige diameter met rand 129 meter. Het provinciebestuur van West-Vlaanderen beheert deze oorlogssite.

*Kruisstraat - 8950 Wijtschate - Info: T 057/45 04 55 - www.heuvelland.be
Permanent en gratis toegankelijk van zonsopgang tot zonsondergang.*

+ BAYERNWALD + WIJTSCHATE

Dit is een unieke Duitse site in Wijtschate. Het geheel bestaat uit twee Duitse mijngangen, een mijnschacht, een loopgravenstelsel en vier bunkers. De site is toegankelijk via een wandelpad door de gerestaurerde loopgraven. Informatiepanelen verduidelijken de oorlogsgeschiedenissen en het leven aan het front. De site werd medegerestoreerd door de "vzw Association for Battlefield Archaeology" (www.battlefield-archaeology.be). Voor bezoek zich vooraf melden bij de VVV in Kemmel.

Voormezelestraat langs het Croonaertbos - 8950 Wijtschate

Info: T. 057/45 04 55 - www.heuvelland.be

*Enkel toegankelijk mits afspraak bij VVV-Heuvelland.
Toegangsprijs: € 1,50 pp*

Bayernwald, luchtopname

Bunkers Lettenberg

Frans Monument

Ierse Vredestoren

+ DE LETTENBERG KEMMEL +

Is een bijheuvel (97 m) van de Kemmelberg. Naar het einde van 1916 beginnen "British Engineers and Tunnellers" op de Kemmelberg (de Britse observatiepost bij uitstek) met het uitgraven van ondergrondse hoofdkwartieren. Zo werkt de "175th Tunnelling Company" tussen 4 april en eind mei 1917 onder de Lettenberg aan een brigadehoofdkwartier. De betonnen bunkers die hiertoe toegang verschaften zijn nu weer vrijgemaakt. Het betreft vier schuilplaatsen in gewapend beton en gegoten in grove kiezel op golfplaten met telkens één toegang en een vensteropening aan de westzijde. De site is gratis toegankelijk via een wandelpad met informatiepanelen. Ook hier was de "Association for Battlefield Archaeology" aan het werk.

Lokerstraat - 8950 Kemmel - Info: T 057/45 04 55 - www.heuvelland.be
Permanent en gratis toegankelijk van zonsopgang tot zonsondergang.

+ FRANS MONUMENT KEMMEL +

Op de Kemmelberg herinnert het Franse monument aan de zware gevechten van april 1918. In de volksmond wordt het monument ook "Den Engel" genoemd. Zie ook blz. 79.

44

ACHIEL VAN WALLEGEM

Tijdens de oorlog is hij onderpastoor in Dikkebus. En hij houdt een dagboek bij over de gebeurtenissen in de streek. Hij noteert wat hij ziet en beleeft. Het manuscript dat van zijn sublieme getuigenis getuigt, is een door hem geredigeerde en overgeschreven versie van net na de oorlog: '... In den nuchterend wordt hier aan de muur van 't klooster een engelsch soldaat gefussileerd die weigerde naar de tranchées te gaan. Het zijn de eigene maten die daartoe aangesteld worden. Vele soldaten hebben reeds verklaard hoe pijnlijk hen dat valt. Er zijn er die krijschen van spijt...' Zo schrijft hij over de executie van Pte. William Smith die op 14 november 1917 om 6.30 uur in een weide achter het klooster van Reningelst wordt terechtgesteld. 'Shot at dawn...'

FRANSE MILITIAIRE BEGRAAFPLAATS + 'OSSUAIRE FRANÇAIS' +

Zie bladzijde 79

Mesen

+ HET IERSE VREDESPARK EN DE VREDESTOREN +

In het Ierse Vredespark in Mesen staat een ronde toren als monument ter ere van alle gesneuvelden van heel het Ierse eiland die religieuze en politieke verschillen overstijgen. De toren wil een symbool van verzoening zijn voor het verleden, het heden en de toekomst. Gedurende de 'Slag bij Mesen' die begon op 7 juni 1917 vochten zowel de katholieke als de protestantse Ierse divisie (de 16de en de 36ste) zij aan zij voor de verovering van de heuvel waarop Mesen was gebouwd.

Armentierssteenweg - 8957 Mesen

Gratis toegankelijk van maandag tot vrijdag van 9 tot 17 uur.

Gidsbeurten, mits aanvraag bij de dienst Toerisme ook op zaterdag.

+ HET NIEUW-ZEELAND MONUMENT +

Bij de Slag om Mesen in 1917 werd ook een Nieuw-Zeelandse divisie in de strijd geworpen. Ieder jaar opnieuw op 25 april (Anzac Day) worden de Australische en Nieuw-Zeelandse doden herdacht. Mesen is verbroederd met het stadje Featherston in Nieuw-Zeeland, letterlijk aan de andere kant van de wereld (zie ook www.flanders1917.info).

Nieuw-Zeelandstraat - 8957 Mesen

Open van maandag tot vrijdag van 9 tot 17 uur.

Gidsbeurten, mits aanvraag bij de dienst Toerisme ook op zaterdag.

45

Geschiedkundig Museum

+ HET MESSINES RIDGE MONUMENT VOOR DE VERMISTEN +

Het monument is gelegen op het "Messines Ridge British Cemetery". Aan de ingang van de begraafplaats bevindt zich het "Memorial to the Missing", ter herinnering aan de 839 vermiste Nieuw-Zeelandse soldaten, die sneuvelden tijdens de 'Slag om Mesen'. Samen met het monument op "Tyne Cot Cemetery", herdenken deze panelen de vermiste soldaten van het Nieuw-Zeelandse leger tijdens "den Grooten Oorlog".

Nieuwkerkestraat - 8957 Mesen

+ DE INTERNATIONALE VREDESSCHOOL +

De Vredesschool is een initiatief van katholieke en protestantse Noordleren. Naast een educatief project, is deze ruimte ook een bezinningsplaats waar over de onzin van oorlog kan worden nagedacht. Alles is in de gerestaureerde ruimte aanwezig om lezingen en groepsdebatten te houden over dit thema. In 2006 opende de 'Messines Peace Village' de deuren. Het telt 128 bedden verdeeld over 32 logieseenheden.

*Nieuwkerkestraat 9A - 8957 Mesen
T 057/22 60 40 - F 057/22 60 45
www.peacevillage.be*

+ GESCHIEDKUNDIG MUSEUM +

Het hoe en het waarom van de Slag om Mesen kunt u in dit kleine museum ontdekken. De collectie bevat naast fotomateriaal en memorabilia over de Slag, ook de unieke "Schat van Mesen". Het stadje heeft namelijk een rijke middeleeuwse geschiedenis.

*Stadhuis - Markt 1 - 8957 Mesen
Info: T 057/44 50 41 - www.mesen.be - www.museummesen.be
www.flanders1917.info
Open van maandag tot vrijdag van 9 tot 12 uur en van 13 tot 17 uur.
Op zaterdag gesloten (voor groepen mits aanvraag open).
Van Pasen tot 11 november ook open op zondag van 14.30 tot 17.30 uur.
Toegangsprijs: € 1,50*

Het Nieuw-Zeeland monument

+ VREDESBEIJAARD +

In de toren van de Sint-Niklaaskerk hangt een nieuwe Vredesbeiaard met 61 klokken, geschonken door instanties en personen uit meer dan vijftien landen.

*Sint-Niklaaskerk - Open van maandag tot vrijdag van 9 tot 17 uur.
Gidsbeurten, mits afspraak met de dienst Toerisme ook op zaterdag.*

+ MONUMENT SAMUEL FRICKLETON +

Opgericht ter nagedachtenis van deze Nieuwzeelandse 'Victoria Cross Winner' (VC).

Featherstonplein - naast de kerk

SAMUEL FRICKLETON

Hij is een Nieuw-Zeelander, geboren in 1891 in Schotland met ook nog wat lers bloed in de aderen. Na de dood van zijn vader emigreert zijn moeder in 1913 met een handvol kinderen. Samuel is het tiende kind van elf. Hij is mijnwerker en werkt er in de Blackball Mine. Hij wordt onderofficier bij de 'New Zealand Rifle Brigade'. Op 7 juni 1917 tijdens de Mijnesslag om 'Messines Ridge' raakt hij gewond. Toch slaagt hij er nog in om twee Duitse mitrailleursnesten buiten gevecht te stellen. Tijdens het verdedigen van de stelling wordt hij een tweede keer verwond. Hij ontvangt voor zijn moed het 'Victoria Cross'. Samuel Frickleton overlijdt in 1971. Zijn onderscheiding is nog steeds te zien in het 'Army Memorial Museum' in Waiouru, Nieuw-Zeeland.

Deze onderscheiding wordt uitzonderlijk toegekend voor: gallantry in the face of the enemy that can be awarded to British and Commonwealth forces. Het Victoria Cross werd ingesteld in 1856 door koningin Victoria en werd sindsdien zo'n 1355 keer uitgereikt.

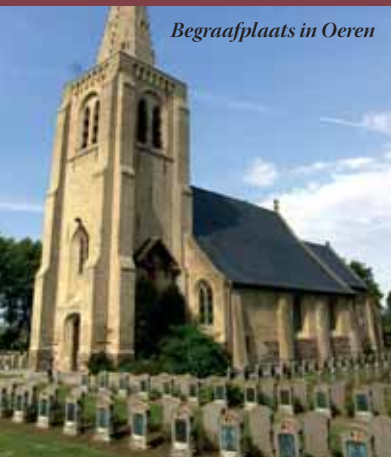
Achter het front: Onbezete België

48

49

*Achter het front: Britse soldaten ontfermen
zich over Poperingse kinderen*

Begraafplaats in Oeren

Vlaamse heldenhuldezerkjes

Stad- en Landhuis

Alveringem

+ KAPELANIJ +

Van 1911 tot 1939 is priester-dichter Cyriel Verschaeve (1874-1949) hier kapelaan. Tijdens de 1ste Wereldoorlog was de kapelanij een trepunt van de Vlaamsgezinden. Verschaeve is de bezieler van de Frontbeweging die onder andere ijverde voor de Vlaamse frontsoldaat en zijn rechten. Tijdens de 2de Wereldoorlog koos Verschaeve resoluut voor de collaboratie. In 1946 werd hij door de Krijgsraad ter dood veroordeeld. Hij is in 1949 in Oostenrijkse ballingschap gestorven. Tijdens een blitse geheime actie van de Vlaamse Militanten Orde (VMO) werd hij in Soldbad Hall ontgraven en opnieuw begraven op het kerkhof bij de kerk van Alveringem. Sinds 1987 werden rond het graf van Verschaeve 8 Vlaamse oudstrijders bijgezet.

Tot voor kort was in de kapelanij een klein museum ondergebracht. De museale werking is echter op 1 januari 2008 geëindigd.

Sint-Rijkersstraat 22 - 8690 Alveringem

+ OEREN +

BELGISCHE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS

+ HOOGSTADE +

BELGISCHE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS

Zie bladzijde 67

 Observatiepost
Pervijze

Veurne

+ STADHUIS +

In het stadhuis was tijdens de IJzerslag het hoofdkwartier van het Belgisch Leger gevestigd. Koning Albert I had er zijn commandopost van 15 oktober 1914 tot 23 januari 1915. King George V, de Franse president Poincaré, de Britse opperbevelhebber maarschalk French en de Franse generaal Foch kwamen er op bezoek.

In oktober 1914 werd er de onderwaterzetting van de IJzervlakte besproken met Karel Cogge. Vanaf de lente 1915 tot 1918 werd het hoofdkwartier ondergebracht in de pastorie van Houtem.

Grote Markt - 8630 Veurne

Info: T 058/33 55 31

Toegangsprijs: € 3

+ BORSTBEELD VAN KAREL COGGE + (1855 - 1922)

Karel Cogge was de toezichter van de Noordwatering. Hij speelde een belangrijke rol bij de onderwaterzetting van de IJzervlakte, eind oktober 1914. Het monument werd gemaakt door Jules Lagae.

Noordstraat - 8630 Veurne

+ KASTEEL SINTE-FLORA + DE MOEREN

Het neoclassistische kasteel Sinte Flora werd in 1851 gebouwd. Koning Albert en de koninklijke familie verblijven op het kasteel van juni 1917 tot juli 1918. Koning Albert ontvangt er de koning van Italië, de prins van Wales en de Franse generaals Foch en Joffre.

Kasteellaan 2 - 8630 De Moeren

Alleen toegankelijk voor groepen op aanvraag (T 058/31 21 00)

Houtem

Joe English

Steenkerke

✦ HOOFDKWARTIER HOUTEM ✦ HOUTEM

Bij de kerk van Houtem in de pastorie installeert het Belgische Leger er zijn hoofdkwartier vanaf 23 januari 1915 tot en met oktober 1918. Hier verblijft luitenant-generaal Wielemans. Koning Albert komt er drie tot vier keer per week. Hier ontmoet hij geallieerde legeraanvoerders en hij decoreert verdienstelijke militairen. Wielemans overlijdt op 5 januari 1917. Hij wordt begraven op het kerkhof van Houtem. Zijn graf is een zuil uit roze graniet. De oude pastorie is nu een privéwoning met aan de toegang een herinneringssteen.

Kerkhoek - 8630 Houtem

✦ JOE ENGLISH ✦ VINKEM

Joe English is in 1882 geboren in Brugge. Hij is vooral bekend als ontwerper van de heldenhuldezerkjes. Het Keltische kruis, de meeuw of blauwvoet en de letters AVV-VVK (Alles Voor Vlaanderen, Vlaanderen Voor Kristus). Hij overlijdt op 31 augustus 1918 in het legerhospitaal 'L'Océan 2' aan de gevolgen van een onverzorgde blindedarmontsteking. Alleen een naamsteen in Vinkem duidt de plaats van het hospitaal aan. Het legerhospitaal was een groot tentenkamp. In de zomer 1917 wordt het hospitaal rond het hotel 'L'Océan' in De Panne, wegens voortdurende beschietingen, naar Vinkem verhuisd.

Joe Englishstraat - 8630 Vinkem

✦ CACHOT WULVERINGEM ✦

Nabij de oude gemeenteschool, staat het nu nog intact gebleven 'cachot'. Het bestaat uit een tongewelf van 1,80 m hoog en is 2,10 m breed. Het wordt afgeschermd met prikkeldraad. Weerspannige soldaten werden erin opgesloten. Ze moesten de dag doorkomen met een homp brood en een kom water.

Wulveringemstraat 14 - 8630 Wulveringem

✦ BELGISCHE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS VAN STEENKERKE ✦

Zie bladzijde 68

✦ FRANSE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS IN VEURNE ✦

Zie bladzijde 79

Zoeken naar gesneuvelden

U kunt zoeken naar gesneuvelden van diverse nationaliteiten.

Voor Groot-Brittannië en het Gemenebest,

surft u het best naar www.cwgc.org

Voor Duitse doden zoekt u via www.volksbund.de

Een database met zoekfunctie naar Belgische gesneuvelden is te vinden op www.inflandersfields.be (zie 'dodenregister').

U vindt er eveneens de gegevens over Fransen die in de Westhoek zijn gevallen.

Grote Markt van Poperinge 1917

54

55

Talbot House

Poperinge

Poperinge is een charmant stadje omgeven door 200 ha hopvelden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Poperinge of "Pops" de plaats waar soldaten tot rust konden komen achter het front. Edmund Blunden schrijft in "Undertones of War", "*Poperinge was toen een fantastische stad, één van de zeven wereldwonderen, ook al deden de andere zes even niet mee*". Winkeltjes, restaurants, hotels, herbergen, koffiehuisen, cinema-, theater- en danszalen werden druk bezocht door de troepen.

The Upper Room

Talbot House met tuin

+ TALBOT HOUSE & CONCERT HALL +

Bent u bereid uw rang of stand te vergeten, stap dan eens binnen in het Talbot House in Poperinge. Eind 1915 openden de aalmoezeniers Philip "Tubby" Clayton en Neville Talbot in de prachtige 18de-eeuwse woning van een hophandelaar een alternatieve ontspanningsgelegenheid. Het zou uitgroeien tot het bekendste soldatenhuis van het Britse Leger. De bezoekers vonden er een thuis, ontspanning en een plaats om de oorlog te vergeten en om weer mens te worden. Iedere militair was er welkom, van gewone soldaat tot hogere officier. "EveryMan's Club". Soldaten konden er een boek ontlenen met hun kepie als onderpand. Het authentieke interieur bleef grotendeels bewaard.

De unieke sfeer van het Huis kunt u het best proeven op de zolderkapel, "the Upper Room". En ook vandaag nog komt u in de Engelse tuin tot verademing.

Het aanpalende hophmagazijn, beter bekend tijdens de oorlog als 'Concert Hall', en het voormalige badhuis, het Slessorium (genoemd naar zijn bouwheer Major Paul Slessor), werden in 2004 gerestaureerd. Een levensgroot album over "Het Leven achter het Front" en de filmprojectie van een gereïsceneerde Concert Party worden er nu permanent getoond. Zo proeft u op de hele Talbot House-site de sfeer van de oorlogsjaren, en krijgt u er een goed beeld op de oorlog achter de slagvelden.

Wie op zoek is naar een bijzondere overnachtingplaats en tegelijk de ervaring achter het front aan de lijve wil ondervinden, kan ook overnachten in Talbot House. Verwacht er geen 4-sterrenhotel, maar de hoge authenticiteitgraad die u er vindt zal zeker het wereldse comfort compenseren.

Gasthuisstraat 43 - 8970 Poperinge
 Info: T 057/33 32 28 - www.talbothouse.be
 Open van dinsdag t/m zondag van 9.30 tot 17.30 uur.
 Toegang tot 16.30 uur: Vanaf 15 november-15 februari: open van
 dinsdag t/m zondag van 13 tot 17u.
 Gesloten van 24 december tot 2de dinsdag na 1 januari
 Toegangsprijs: € 5,50 of € 8 (inclusief 'The Upper Room')

PHILIP THOMAS BYARD CLAYTON

De man is beter bekend als 'Tubby' ('tonnetje') en is onlosmakelijk verbonden met Talbot House in Poperinge. Hij wordt geboren in Queensland in 1885. Twee jaar later komen zijn ouders terug naar Engeland. Hij studeert theologie in Oxford. In 1915 wordt hij legeraalmoezenier in Frankrijk.

In december 1915 opent hij samen met zijn vriend Neville Talbot het 'Talbot House', een soort rust- en clubhuis voor soldaten van alle rang. Het 18de-eeuwse huis behoort toe aan een rijke bankier en hophandelaar, Maurice Coevoet die is gevlucht. Hij verhuurt het voor 150 frank. De naam is een eerbetoon aan Gilbert Talbot die gedood wordt bij gevechten rond Ieper. Hij is de broer van Neville.

De zolder richt Tubby in als een kapel. De 'Upper Room', zoals ze wordt genoemd is sedert 1915 amper veranderd. De kapel is Anglikaans, maar Tubby noemt ze liever 'christian'. Samen met zijn soldaat-schrijver Arthur Pettifer zorgt hij dat het de mannen aan niets ontbreekt. Arthur is een echte 'scrounger' of ritselaar. Tubby heeft een groot gevoel voor humor en is bij de soldaten enorm populair. Talbot House wordt in het jargon van de seingeverers al vlug 'Toc H' [tok aitsj]. Later wordt 'Toc H' een wereldwijd vertakte caritasorganisatie.

Tubby keert op het einde van de oorlog naar London terug waar hij in 1920 een 2de Talbot House opent. In 1922 wordt hij 'vicar' van 'All Hallows-by-the-Tower' in London. Hij blijft er tot 1962. De volgende tien jaar wijdt hij aan de Toc H-beweging. In 1972 overlijdt hij op 87-jarige leeftijd. De BBC neemt op radio en tv een minuut stilte in acht.

Talbot House, Concert Hall

Dodencel

Reningelst verwoest

✦ DODENCELLEN ✦

Op de binnenplaats van het stadhuis is de authentieke executiepaal bewaard als een pijnlijke herinnering aan de executies van de Britse "deserteurs". De meesten waren onderhevig aan het toen eerder onbekende "shellshock". Soldaten werden soms dagenlang murw gebombardeerd, wisten gewoon niet meer wat ze deden en verlaten zomaar de linies. Ze worden als schrikbarend voorbeeld voor de troepen gesteld en meestal door het eigen regiment geëxecuteerd. De Britten executeren in het totaal 349 militairen. 90% van hen is binnen de 20 minuten door de Krijgsraad schuldig bevonden. In Groot-Brittannië is een beweging erin geslaagd om die soldaten in ere te herstellen. De ter dood veroordeelden brachten hun laatste nacht door in de dodencel vooraleer ze bij dageraad werden gefusilleerd, 'shot at dawn...' (www.shotatdawn.org.uk) Zeventien geëxecuteerden werden begraven op het "Poperinge New Military Cemetery", op een boogscheut van het centrum.

Stadhuis - Grote Markt 1 - 8970 Poperinge

Ingang via Guido Gezellestraat

Info: T 057/34 66 76 - www.toerismepoperinge.be

Dagelijks gratis toegankelijk van 9 tot 17 uur.

COMMONWEALTH MILITARE BEGRAAFPLAATS ✦ LIJSSENTHOEK CEMETERY ✦

Zie bladzijde 74

Vleteren

✦ BELGISCHE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS IN WESTVLETEREN ✦

Zie bladzijde 68

Zie ook de rubriek Toeristische routes op blz. 89.

*Poperinge is tijdens de oorlog,
een draaischijf voor
troepentransport*

Achter het front: Bezete België

Duitsers in het grensstadje Menen
(foto's Menen: Eric Debeir)

Oostende

De levendige haven en de kuststad Oostende blijven tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitse handen. Het gedenkteken van de "Vindictive, Thetis en Intrepid" is een herinnering aan de moedige, Britse zeeslag die de haven blokkeerde in 1918.

+ DOMEIN RAVERSIJDE +

De Atlantikwall in het domein Raversijde is de verdedigingswal van de Duitse bezetter tegen aanvallen van over zee door de Geallieerden tijdens de Tweede Wereldoorlog, waarbij gebruik werd gemaakt van nog bestaande bunkers uit de Eerste Wereldoorlog.

Nieuwpoortsesteenweg 636 - Oostende

Info: T 059/70 22 85 - Open van 1 april tot 11 november van 14 tot 17 uur. Van 1 juli tot 31 augustus van 10.30 tot 18.30 uur.

Toegangsprijs: € 9 (combiticket), € 6

Koekelare

+ DE KÄTHE KOLLWITZTOREN +

In de ast van de gerestaureerde brouwerij in Koekelare bevindt zich in de Käthe Kollwitztoren een permanente tentoonstelling met grafisch werk van Käthe Kollwitz. Deze uitzonderlijke Berlijnse vrouw mag tot de belangrijkste expressionistische kunstenaars van Duitsland gerekend worden. Haar meest bekende beeldhouwwerk is te zien op de Duitse Militaire Begraafplaats van Vladslo, waar haar zoon Peter ligt begraven.

Oude brouwerijsite - Sint-Maartensplein 15b - 8680 Koekelare

Info: T 051/58 92 01 - www.koekelare.be

Open van dinsdag tot vrijdag van 9.30 tot 12 uur en van 14 tot 17 uur.

Van 15 juni tot 31 augustus ook open op zat-, zon- en feestdagen van 14 tot 17 uur Toegangsprijs: € 2,50 (inbegrepen toegang "Fransmansmuseum")

Engelse krijgsgevangenen op de
Markt van Menen

Lange Max

Wervik

+ 'LANGE MAX' +

Dit 38 cm-kanon stond opgesteld bij de 'Leugenboom' in Koekelare en schoot ruim 40 km ver. De loop was 17 meter lang en het kanon woog 75.500 kg. Deze 'Batterie Pommern' maakte deel uit van het Marinekorps Flanders. Het kanon vuurde ook op de haven van Duinkerke. Na Wereldoorlog I werd 'Lange Max' dé attractie van Koekelare tot de Duitsers het in 1940 afbraken. De vzw Lange Max heeft de bedoeling de Lange Max-site langs de Clevenstraat te restaureren. Nu is alleen de geschutsbedding te zien. Er is een klein museum. Ook tussen Klerken en Diksmuide vuurde een 'Lange Max.' De grote betonnen voet is er nog te zien.

Het museum en de site Lange Max in de Clevenstraat 4 zijn vanaf Pasen tot 30 september op zondag voor het publiek open tussen 14 en 18 uur. De toegangsprijs bedraagt 3 euro. Info: 0497/33 58 35

Staden

Bij het uitbreken van de oorlog worden Staden en de deelgemeente Westrozebeke bijna volledig verwoest. Oostnieuwkerke blijft gedeeltelijk gespaard. In 1917 wordt het kasteel van Staden door een Brits artilleriebombardement volledig in puin geschoten. Het werd niet meer heropgebouwd.

+ MONUMENT LT. JUUL DE WINDE + (1893-1918) WESTROZEBEKE

Juul De Winde wordt geboren in Merchtem en in 1913 wordt hij ingelijfd. In 1917 wordt hij tot luitenant bevorderd, eerder een uitzondering voor een Vlaamsgezinde soldaat. Hij sneuvelt tijdens de aanval op Westrozebeke op 28 september 1918. In 1937 wordt zijn stoffelijk overschot bijgezet in de crypte van de IJzertoren. Het monument in Westrozebeke wordt in 1938 onthuld. Het is een ontwerp van Karel Aubroek. Hij is ook de ontwerper van het Koning Albertmonument in Nieuwpoort. Een andere gelijkenis is het gebruik van de gele Nieuwpoortse baksteen.

kruispunt Poelkappellestraat Hyndryckxbosstraat in Westrozebeke.

Wervik

Voor Wervik betekende vier jaar oorlog ook vier jaar Duits kantonement. Wervik was toen een stad zonder grenzen, want Wervik en Wervicq-Sud in Frankrijk vormden opnieuw één entiteit. Vooral de inkwartiering van de Duitse troepen, op een boogschuit van het front, gaf aanleiding tot ongewone activiteiten in het grensstadje. Aankomsten en vertrekken van Duitse eenheden, transport van gewonden of krijgsgevangenen, begrafenistoeten en collectieve teraardebestelling, maar ook verplichtingen voor de inwoners, met zware boeten. De Duitse kunstschilder Max Beckmann beschreef in zijn brieven in 1915 de surrealistische situatie waarin de Duitse soldaten zich in Wervik toen bevonden. Allerlei militaire installaties werden in Wervik neergepoot. Een bezette stad die in de zomer van 1917, i.v.m. het verwacht Brits offensief, bijna volledig geëvacueerd werd.

+ MONUMENT WILLIAM LEGGETT +

Korporaal William Leggett van het 1ste Life Guards, een Brits cavalerieregiment is de eerste Australiër die sneuvelt in de strijd rond Ieper tijdens de schermutselingen van oktober 1914.

Monument naast de Sint-Dionysiuskerk in de deelgemeente Geluwe.

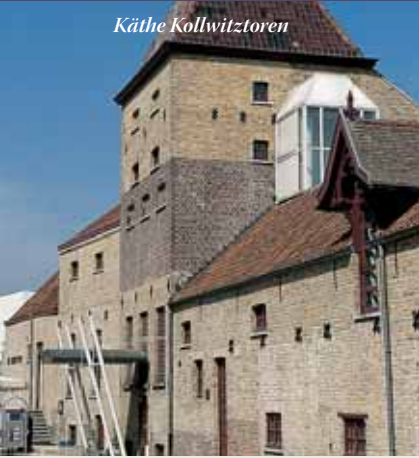
+ GEDENKPLAAT JOHN EDEN +

Tijdens de Brits-Duitse ontmoetingsgevechten in het Werviks gehucht Kruiseke sneuvelt Lt. John Eden, van de 12th Lancers. Hij was de broer van de latere Britse eerste minister. Via de hier startende Kruiseke-wandelroute krijgen wandelaars een indringende kijk op het bultige slagveld van de Eerste Slag bij Ieper.

Steen ingemetseld in de voorgevel van de H.-Hartkerk in het gehucht Kruiseke. Eveneens startplaats voor de provinciale Kruiseke-wandelroute, plaats waar de eerste Brits-Duitse schermutselingen plaats grepen in oktober 1914.

Käthe Kollwitztoren

Menen-Wevelgem

✦ 'FRANSE BERG' IN WERVICQ-SUD ✦

Tijdens de Duitse bezetting vormden Wervik en Zuid-Wervik in Frankrijk opnieuw één geheel. Getuigenissen van vier jaar Duits kantonnement zijn op de zogenoemde 'Franse berg' in Zuid-Wervik nog aanwezig. Het Wit Kasteel in het parkdomein Dalle-Dumont deed dienst als Feldlazarett. De militaire schuilplaatsen en het gedenkteken van het XVde Armeekorps uit 1915 herinneren ook aan die oorlogstijd. Het 'Deutscher Soldatenfriedhof' is overgebracht van het parkdomein Dalle-Dumont naar in Wervicq-Sud. In 1974 zijn nog een aantal Duitse graven toegevoegd.

Menen

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Menen (Leiestreek) van oktober 1914 tot oktober 1918 bezet door Duitse troepen. Door zijn geografische ligging lag de stad slechts op een boogscheut van het Westelijke front. Menen werd ingericht om te voldoen aan de noden van de Duitse frontsoldaten. Zo ontstonden er veldkeukens en -bakkerijen alsook munitiedepots, pionierparken en vliegvelden. Uiteraard hadden de Duitsers eveneens nood aan veldhospitaal om hun gewonden te verzorgen. Ook gewonde krijgsgevangenen werden erin opgenomen. Sommige gewonden die in één of ander Menense veldhospitaal overleden, werden tot in 1917 begraven op de stedelijke begraafplaats (achter het station). Als gevolg van de 3de Slag om Ieper, begonnen de Duitsers in 1917 met de inrichting van een nieuwe dodenakker op de grens Menen-Wevelgem. Op het einde van de oorlog lagen er op het 'Ehrenfriedhof Meenen Wald N° 62' ruim 6.000 Duitse militairen begraven.

✦ DUITSE MILITAIRE BEGRAAFPLAATS VAN MENEN-WEVELGEM ✦

Zie bladzijde 83

Duitse soldaten ergens in de Westhoek

Belgische begraafplaatsen

Alveringem

+ OEREN +

Rondom het kerkje van Oeren liggen 510 Belgische militairen begraven, waarvan een aantal onbekenden. In 1923 vindt in Oeren de 4de IJzerbedevaart plaats.

Oerenstraat - 8690 Oeren

+ HOOGSTADE +

De Belgische militaire begraafplaats in Hoogstade telt 825 graven, waarvan 35 onbekend. Een 20-tal Britten zijn er ook begraven. Sedert 2004 kunt u er een graf adopteren van een Belgische soldaat.

Een idee van Rik Scherpenberg uit Tongeren en oprichter van 'War Relics Archives'

Brouwerijstraat - 8690 Hoogstade

Diksmuide

+ KEIEM +

Dit is de rustplaats van 628 gesneuvelde militairen van het Belgische 8ste en 13de Linie Regiment. Tijdens de Slag aan de IJzer (oktober 1914) mislukte de herovering van het dorp Keiem.

Toen sneuvelden ze tijdens de verwarde aftocht naar het gehucht Tervaele over de IJzer.

Keiendorpstraat 143A - 8600 Keiem

Houthulst

De bekendste Belgische begraafplaats bevindt zich in Houthulst en telt 1.855 graven. De meesten sneuvelden bij het Bevrijdingsoffensief. 81 Italiaanse soldaten zijn er eveneens begraven. De Italiaanse krijgsgevangenen werden door de Duitsers achter het front aan het werk gezet, vooral in de regio Roeselare-Izegem. Ze zijn er gestorven aan allerlei ziektes. Later werden ze overgebracht naar Houthulst. Ze liggen achteraan tegen de bosrand begraven. De begraafplaats is in een stervorm aangelegd.

Poelkappellestraat - 8650 Houthulst

*Ter herinnering aan adjudant A.V. Van Eecke,
Iepersteenweg 53 in Merkem (Houthulst)*

Belgische begraafplaats
Houthulst

Crypte IJzertoren

Nieuwpoort

+ RAMSKAPELLE +

632 zerkjes, waarvan 400 onbekenden.

Ramskapellestraat - 8620 Ramskapelle

Veurne

+ STEENKERKE +

Achter kerk zijn 515 Belgische soldaten begraven waarvan 55 onbekenden. Joe English werd er eerst begraven, om later te worden bijgezet in de crypte van de IJzertoren. In de Joe Englishstraat in Vinkem herinnert een monumentje aan deze Vlaamse frontsoldaat.

Achter de Sint-Laurentiuskerk

Vleteren

+ WESTVLETEREN +

In het dorp van Westvleteren rusten op de Belgische Militaire Begraafplaats 1.101 soldaten.

Sint-Maartensstraat - 8640 Westvleteren

Er is eveneens een Belgische begraafplaats in Adinkerke (De Panne).

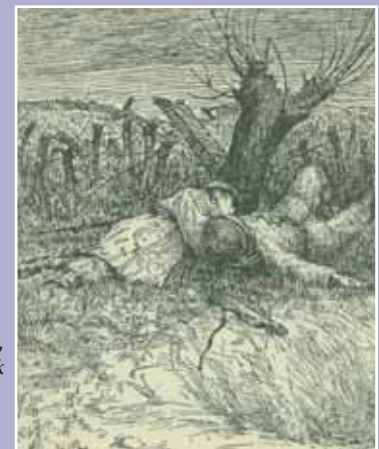
EDWARD EN FRANS VAN RAEMDONCK

Beiden zijn beter bekend als de gebroeders Van Raemdonck. Zij groeien uit tot een Vlaams symbool van broederliefde. En om het te versterken wordt hun verhaal met de tijd wat geromantiseerd.

Een tekening van Joe English draagt hiertoe eveneens bij. Beide broers worden geboren in Temse, Edward in 1895 en Frans in 1897. Beiden zijn sergeant in de 6de compagnie van het 24ste Linierregiment. Het verhaal gaat dat zij in elkaars armen sneuvelen na een nachtelijke aanval op het 'Stampkot' in Steenstrate in maart 1917. Wat er juist is gebeurd, zal wellicht voor altijd onbekend blijven. Frans zou bij de terugkeer zijn gekwetsd. Een Waalse soldaat Aime Fiévez komt zijn sergeant ter hulp. Allicht worden beiden gedood door een ontploffende obus. Intussen is Edward op zijn stappen teruggekeerd om zijn broer te zoeken die niet op de plaats van afspraak is. Hij wordt op zijn beurt getroffen door Duits mitrailleurvuur en sneuvelt op enkele meters van zijn broer. Bombardementen volgen, de aarde wordt omgewoeld. Uiteindelijk worden de drie samen ter plaatse begraven.

Ze worden ten slotte ontgraven en later samen in één kist bijgezet in de crypte van de IJzertoren in 1932. Het monument van de gebroeders van Raemdonck wordt in 1933 bij Steenstrate onthuld op de plaats waar de drie werden ontgraven.

tekening Joe English,
gebr. Van Raemdonck

Begraafplaatsen van het Commonwealth

'If I should die, think only this of me:
That there's some corner of a foreign field
That is forever England'

Uit 'The Soldier' van Rupert Brooke

De vruchtbare landbouwgrond rond Ieper was van 1914 tot 1918 het toneel van een van de vreselijkste oorlogen uit de geschiedenis. Soldaten uit meer dan 30 landen hebben hier toen gevochten. Heel veel sporen van 'den Grooten Oorlog' werden door de tijd uitgewist, maar tot op vandaag spreken de talloze militaire begraafplaatsen, oorlogsmonumenten en sites boekdelen.

Onder het 'Cross of Sacrifice'
zit een Duitse Bunker.
Tyne Cot Cemetery

Tyne Cot Cemetery

Passendale - Zonnebeke

+ 'TYNE COT CEMETERY' EN BEZOEKERSCENTRUM +

De naam Passendale is gegrift in het collectieve geheugen van Groot-Brittannië en het Gemenebest. Tijdens de Derde Slag bij Ieper of de Slag om Passendale (1917) werd samen met het tot puin geschoten dorp Passendale een totaal verwoest terrein veroverd. De Britten noemden het "Passendale" of dal van het lijden. De menselijke prijs was enorm en dit wordt onuitwisbaar bewezen op "Tyne Cot Cemetery", de grootste Britse militaire begraafplaats op het vasteland.

Oorspronkelijk was 'Tyne Cot' een versterkte positie van de Duitse Flandern I-stelling, waar Australische troepen in oktober 1917 een eerste hulp post inrichtten. Er ontstond al snel een kleine begraafplaats met 340 bijzettingen van gewonden die ter plaatse bezweken. Tussen 1919 en 1921 brachten gespecialiseerde 'Exhumation Companies' hier vanuit de omliggende velden de gesneuvelden samen. Slechts 3.800 zijn bij naam bekend. De begraafplaats met 'Missing Memorial' werden ontworpen door Sir Herbert Baker en in 1927 ingehuldigd.

11.956 soldaten van het Gemenebest en ook enkele Duitse gesneuvelden liggen hier begraven. Op de muur achteraan de begraafplaats staan de namen gegrift van 34.957 vermiste soldaten. Zij sneuvelden na 15 augustus 1917. De overige bijna 55.000 namen van vermisten gesneuveld tussen augustus 1914 en 15 augustus 1917 vindt u op de Menenpoort in Ieper.

Die Menenpoort, nog ontworpen tijdens de oorlog, was niet groot genoeg om alle vermisten te vermelden.

De uniforme grafstenen gehouwen uit witte Portlandsteen, het grote stenen kruis met een bronzen zwaard (het "Cross of Sacrifice") en het grote stenen altaar (de "Stone of Remembrance") zijn erg indrukwekkend. Het "Cross of Sacrifice" werd op vraag van de Britse koning George V bovenop de veroverde Duitse bunker gebouwd.

Op 12 juli 2007 werd een volledig nieuwe bezoekersinfrastructuur ingehuldigd door de Britse Queen Elizabeth II en Koningin Paola van België. Het moderne bezoekerscentrum geeft een uitzicht op het slagveld en geeft meer inzicht en informatie over de Slag. Er is eveneens een grote parking achter de begraafplaats met sanitair blok. De begraafplaats is door een 3 km-lang wandel- en fietstraject verbonden met het 'Memorial Museum Passchendaele 1917'. Dit traject wordt ook 'The Road to Passchendaele' genoemd.

*'Tyne Cot Cemetery' - Tynecotstraat - 8980 Passendale
Het bezoekerscentrum is dagelijks open van 1 februari tot 30 november
van 10 tot 18 uur.*

Chinese Labour corps

Lijssenthoek Cemetery

Herinnering

Poperinge

+ LIJSSENTHOEK MILITARY CEMETERY +

Het ingetogen "Lijssenthoek Cemetery" in Poperinge is de grootste hospitaalbegraafplaats. Die hospitaalkerkhoven ontstonden naast de veldhospitallen ten oosten en ten westen van Poperinge. Soldaten gaven deze veldhospitallen namen met een voor hen grappige Vlaamse toon, maar met een akelige betekenis: Mendinghem, Dozinghem en Bandaghem. Lyssenthoek wordt in de volksmond ook wel eens het "Remi Cemetery" genoemd, naar de voornaam van de boer die op de hoeve achter de begraafplaats woonde. Die boerderij is er nog steeds. Op Lijssenthoek werden eveneens leden van het "Chinese Labour Corps" begraven.

Boescheepseweg - 8970 Poperinge

Komen-Waasten - Ploegsteert

(provincie Henegouwen)

+ PLOEGSTEERT MEMORIAL +

Net over de taal- en provinciegrens en dichtbij Mesen ligt 'Berks Cemetery Extension'. Op deze begraafplaats valt vooral het memoriaal op dat ruim 11.000 Britse en Zuid-Afrikaanse soldaten herdenkt die geen gekend graf hebben. Zij verloren het leven in dagelijkse schermutselingen en kleinere aanvallen die de grote offensieven moesten ondersteunen. Iedere 1ste vrijdag van de maand wordt er om 19 uur de Last Post geblazen.

Rue de Messines - 7782 Ploegsteert

Ontelbare grotere en kleinere Britse begraafplaatsen

Meer dan 170 Britse begraafplaatsen van het Commonwealth, groot en klein, markeren her en der het landschap. De Schotten hebben hun

eigen begraafplaats ("No Man's Cot", Pilkem Ridge), net zoals de Welsh ("Caesar's Nose Cemetery", Pilkem Ridge) en de Ieren.

Vlakbij het "Locre Hospice Cemetery" (Loker) bevindt zich in de voormalige kloostertuin het graf van William Redmond.

Redmond was een Ierse vrijheidsstrijder en hij heeft veel katholieke Ieren geïnspireerd om in het Britse leger te stappen. Hij hoopte hierdoor de onafhankelijkheid van Ierland te begunstigen. Na het neerslaan van de Paasopstand (1916) in Dublin was hij sterk ontgoocheld. Hij sneuvelde aan het begin van de Mijnenlag op 7 juni 1917. Ook protestantse Ieren vochten zij aan zij met de katholieken.

In het "Buttes New British Cemetery" in "Polygon Wood" (ook bekend als het Doelbos in Zonnebeke) staat bovenop de aarden schietheuvel van een vooroorlogs militair domein het monument voor de "5th Australian Division" en aan de andere kant het "New Zealand Memorial".

No Man's Cot - Moortelweg in Boezinge (Ieper)

Caesar's Nose - Moortelweg in Boezinge

Locre Hospice Cemetery - Gotschalckstraat in Loker (Heuveland)

Buttes New British Cemetery - Lange Dreve in Zonnebeke

Ontelbare Britse begraafplaatsen

Commonwealth War Graves Commission

De "Commonwealth War Graves Commission" werd gesticht in 1917 en is verantwoordelijk voor het onderhoud van de begraafplaatsen en de gedenktekens in zowat 150 landen van Albanië tot Zimbabwe. Zowat 1.700.000 gesneuvelden van de Commonwealth-strijdkrachten worden op meer dan 23.000 begraafplaatsen in heel de wereld herdacht.

Het 'hoofdkwartier' van de CWGC Noordwest Europa is in Elverdingsestraat 82 in Ieper gelegen. T 057/22 36 36 (www.cwgc.org)

BLOEIT DE PAPAVER ROOD...

*"In Flanders fields the poppies blow,
between the crosses,
row on row that mark our place,"
dicht de Canadese legerarts John McCrae in 1915.*

De rode 'poppy' of de papaver, klaproos of kollebloem wordt dan ook het symbool van dit onmoemelijke lijden.

Sporen van de oorlog zijn na meer dan 90 jaar nog ontelbaar in het landschap aanwezig.

Toen alles aan flarden was geschoten en het leven uit het land verdween, bloeide in de lente uit het niets de dood, en kleurden papavers de aarde bloedrood

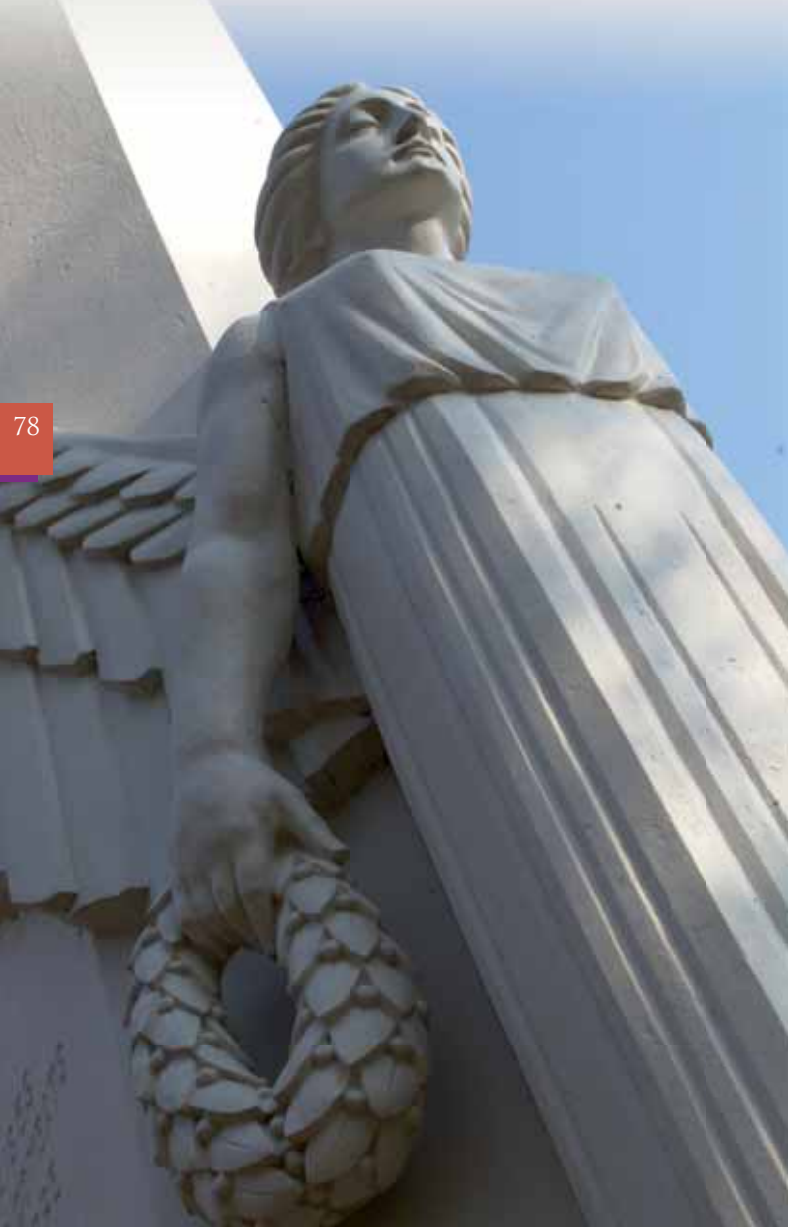
Nu nog wordt op werkdagen tweemaal per dag in Houthulst door de Ontmijningsdienst oude munitie opgeblazen en liggen duizenden gasgranaten op ontmanteling te wachten.

En 14-18-munitie komt steeds opnieuw aan de oppervlakte door akkerbewerking en bouwwerken. Jaarlijks worden in de Westhoek meer dan 200 ton oude munitie verzameld, waarvan 20 ton chemisch oorlogstuig. De oorlog blijft eeuwig duren.

Franse begraafplaatsen

"den Engel"; "Monument aux
Soldats français"

Ieper

+ SAINT-CHARLES DE POTYZE +

Op de begraafplaats Saint-Charles de Potyze in Ieper rusten meer dan 4.000 Franse soldaten. 600 onbekende soldaten vonden een laatste rustplaats in het massagraf. Een Bretoens kruis met piëta van de beeldhouwer J. Fréour rouwt over de doden.

Zonnebeekseweg - 8900 Ieper

Heuvelland - Kimmel

+ OSSUAIRE FRANÇAIS +

Het Franse massagraf aan de voet van de Kimmelberg telt 5.294 soldaten. Slechts 57 zijn geïdentificeerd. De meesten sneuvelden tijdens de slag om de Kimmelberg in april 1918. Boven op de top van de Kimmelberg kijkt "den Engel" van het "Monument aux Soldats français" treurig uit over het massagraf en het slagveld. Deze gedenkzuil werd in 1932 ingehuldigd en is 18 m hoog. De 'engel' is eigenlijk de Romeinse godin Victoria.

Kimmelbergweg - 8950 Kimmel

Veurne

+ OSSUAIRE FRANÇAIS +

Op deze militaire begraafplaats is er een massagraf met 78 Franse soldaten. Nog eens 186 Fransen werden er individueel begraven waarvan 8 Islamieten.

Oude Vestingstraat - 8630 Veurne

Franse soldaten

Duitse begraafplaatsen

Vladslo: 'Treuend Ouderpaar'

In totaal liggen in België 134.000 Duitse soldaten uit de Eerste Wereldoorlog begraven. In 1954 werden honderden Duitse begraafplaatsen herleid tot vier grote begraafplaatsen in Vlaanderen. Nog een tiental kleinere begraafplaatsen bevinden zich in Wallonië. Duitse begraafplaatsen zijn in tegenstelling tot de Britse heel somber. De Britten maken er een herkenbare Engelse tuin van met de vroegste lentebloemen tot de laatste herfstbloemen. De Britten hebben de dood aanvaard en het kerkhof is als een klein stukje Engeland, bijna als een stukje hemel op aarde.

De Duitsers hebben die dood niet aanvaard en dit grote sterven blijft aanwezig tussen de eikenbomen. Basaltstenen kruisen markeren de groene dodenakker. In de herfst vallen dode eikenbladeren uit de bomen en bedekken duizenden gesneuvelden. "Tod... mit Eichenlaub".

Langemark

Het "Deutscher Soldatenfriedhof" in Langemark getuigt van dezelfde somberheid. Maar de kracht van de eenvoud maakt deze begraafplaats zeer aangrijpend. Achter de monumentale poort van roze Weserbergzandsteen liggen 44.304 soldaten begraven, van wie 24.917 in een massagraf. Alle onbekenden voor 1954 op diverse plaatsen begraven, werden hier samengebracht.

Langemark

Ook begraven op dit kerkhof zijn meer dan 3.000 cadetten en studenten-vrijwilligers van het 22ste tot en met het 27ste Reservekorps. In oktober 1914 (eerste Slag bij Ieper) sneuvelen zij tijdens vergeefse pogingen om dichterbij Ieper te komen. Vandaar dat deze begraafplaats ook het "Studentenfriedhof" wordt genoemd. De vier bronzen soldatenfiguren van de Münchense beeldhouwer Emil Krieger geven een aparte toets aan deze indrukwekkende begraafplaats.

Klerkenstraat 86A -8920 Langemark

Info: T. 057/49.09.41

www.langemark-poelkapelle.be

Vladslo

Diksmuide - Vladslo

Op de Duitse militaire begraafplaats van Vladslo (Diksmuide) is de jonge oorlogsvrijwilliger Peter Kollwitz begraven. Hij is bijna 18, toen hij in oktober 1914 sneuvelt. Diep getroffen door de dood van haar zoon, maakt Käthe Kollwitz het wereldberoemde beeldhouwwerk 'Het Treurende Ouderpaar'. Uit het verbeteren leed van de vader en het door smart gebroken hart van de moeder, spreekt een universeel verdriet. Zij werkt er jaren aan en het beeld wordt pas in 1932 op het 'Roggeveld' in Esen geplaatst. De grafsteen, die voor de beeldengroep ligt, vermeldt naast nog andere namen ook: 'Peter Kollwitz Musketier † 23.10.14'.

De beeldengroep wordt in 1957 naar het 'Praetbos' in Vladslo verplaatst. Käthe Kollwitz was een bekende Berlijnse expressionistische beeldhouwster. Haar kunst wordt door de nazis veelal verwijderd uit musea en openbare gebouwen als een voorbeeld van "Entartete Kunst". Haar kleinzoon Peter valt aan het Oostfront in 1942. De beeldengroep overleeft merkwaardig genoeg de Tweede Wereldoorlog.

Houtlandstraat - 8600 Vladslo

*Karl en Käthe Kollwitz
op het Roggeveld in Esen
bij de plaatsing van de
beelden in 1932*

Hooglede

Op 6 km van Roeselare (Leiestreek) vindt u de Duitse militaire begraafplaats van Hooglede. Dit is de kleinste Duitse begraafplaats van de vier met 8.247 gesneuvelden.

Beverenstraat - 8830 Hooglede

Menen-Wevelgem

De Duitse begraafplaats van Menen-Wevelgem (Leiestreek) is de grootste Duitse begraafplaats van West-Europa met 47.864 doden en gesneuvelden. In het midden van de dodenakker staat een kapel met sobere grijze mozaïeken. Het interieur is een gewelfde ruimte die in het midden gedragen wordt door een centrale zuil, die rust op een Grieks kruis versierd met stenen leeuwenkoppen.

8930 Menen - Groenestraat - 8560 Wevelgem - Kruisstraat

Langemark, sculpturen van Emil Krieger

Herinneringen

Klaprozen in de Westhoek

+ GEDICHTEN +

Naast de grote en indrukwekkende monumenten, telt de Westhoek ook vele kleinere herdenkingstekens. Hier en daar in het landschap vindt u de gedichten van Edmund Blunden gegraveerd op gedenkplaten. Er zijn ook monumentjes voor dichters zoals Francis Ledwidge en Hedd Wynn. En ook een gedicht van Herman Deconinck siert de Menenpoort.

+ NAAMSTENEN + (1914-1918)

Ruitvormige naamstenen in witte natuursteen markeren hier en daar 'Belgische' plaatsen die een belangrijke rol speelden tijdens de Eerste Wereldoorlog en waar vandaag niks meer van overblijft.

De 24 naamstenen werden geplaatst op initiatief van de provincie West-Vlaanderen in de tachtiger jaren.

+ DEMARCATIEPALEN +

Ook vindt u op diverse plaatsen granieten "demarcatiepalen". Ze zijn een meter hoog en ze werden geplaatst in de jaren 20 op initiatief van de Touring Club. Ze geven aan tot waar de Duitsers het verst oprukten. Bovenop de stenen paal wordt meestal een helm afgebeeld en de zijanten vermelden de tekst in drie talen.

Voor het Nederlands: *"Hier werd de overveldiger tot staan gebracht."* Deze zin werd dikwijls door de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog weggekap. Er staan nog 19 dergelijke palen in de Westhoek, soms op de hoek van de straat, soms aan de rand van een veld.

Naamsteen

Demarcatiepaal

Landschapskunstproject Pervijze

In de jaren 20

Palingbeek

+ LANDSCHAPSKUNSTPROJECTEN +

In het kader van de ruilverkavelingen in Fortem en Stuivekenskerke worden landschapskunstprojecten geïntegreerd in het landschap op plaatsen waar de sporen van de eerste wereldoorlog dreigen te vervagen.

+ ALVERINGEM - FORTEM +

Site 'Pannendorp' - een ontwerp van Stijn Claikens - de felgekleurde stenen muurtjes symboliseren de Belgische en de Duitse eerste linie in de Westhoek.

+ DIKSMUIDE - PERVIJZE +

Langs de Frontzate, de oude spoorwegbedding van Nieuwpoort naar Diksmuide, verwijst het ontwerp van Lucas Coeman naar de begin-einddatum van de Eerste Wereldoorlog. 104 gelijkvormige betonnen blokken worden hiervoor gebruikt.

+ PROVINCIEDOMEINEN +

Ook in de provinciale domeinen zoals de Palingbeek en de Gasthuisbossen in Ieper (Zillebeke) en de Kimmelberg in Heuvelland kunt u relicten uit de Eerste Wereldoorlog ontdekken.

Tijdens de oorlogsjaren '14-'18 kwam de omgeving van de Palingbeek in de frontlinie te liggen. Het hoogste punt van de Palingbeek werd door de Britten 'The Bluff' genoemd, de Duitsers gaven het de naam 'Die grosse Bastion'. Het Zwarte Molenbos werd omgedoopt tot 'The Ravine', de Vierlingen stond bekend als 'Battle Wood' met daarin de langgerekte heuvel 'Caterpillar'. Zes Britse begraafplaatsen getuigen nog steeds van de dodelijke gevechten die hier plaatsgevonden hebben.

Het provinciedomein van de Palingbeek grenst aan de site Hill 60. Hill 60 bestaat uit een origineel oorlogslandschap met loopgraven-structuren, mijnkraters en betonconstructies.

Diverse gedenktekens herinneren aan de verbeterde strijd om deze site. Hill 60 en omgeving is vooral berucht geworden omwille van de ondergrondse oorlogsvoering die hier talloze slachtoffers maakte. Het 'hoogtepunt' in deze ondergrondse oorlog is de Mijnslag van 7 juni 1917, toen 19 mijnen in de Ieper- en Wijschateboog onder de Duitse stellingen tot ontploffing werden gebracht. De mijnkraters van Hill 60 en de Caterpillar zijn nu nog steeds zichtbaar in het landschap.

Wilt u weten wat er te zien is over de 1ste Wereldoorlog langs de diverse routes?

Dan kunt u hiervoor op de website van www.wo1.be terecht. U klikt op de rubriek 'Toerisme' in het hoofdmenu en kiest bij 'Zoeken naar' voor 'Toeristische routes'. U kiest dan voor een gemeente of voor een specifieke route. U bekomt een lijst met alles wat maar met de 1ste Wereldoorlog te maken heeft. En op ieder gegeven van de lijst kunt u klikken voor gedetailleerde informatie.

Toeristische routes

Auto

+ DE 'IN FLANDERS FIELDS'-ROUTE + (82 km)

Is een toeristische autoroute en verkent de zuidelijke Westhoek. Een centraal gegeven vormen de talrijke relictten en monumenten die herinneren aan de Eerste Wereldoorlog.

Vertrekkend vanuit Leper volgt de route eerst de Ypres Salient. Het landschap is bezaaid met militaire begraafplaatsen: "Essex Farm Cemetery", "Deutscher Soldatenfriedhof Langemark", "Tyne Cot Cemetery"... Dan leidt de route naar het bosrijke Heuvelland. Naast de stemmige dorpjes van het Heuvelland wordt ook de taalgrensgemeente Mesen aangedaan. De terugweg voert door het Poperingse hoppeland. Via Vlamertinge wordt ten slotte Leper bereikt.

+ DE IJZERFRONTROUTE + (79 km)

Is een toeristische autoroute en verkent het polderlandschap tussen Nieuwpoort, Koekelare en Diksmuide.

Centraal thema vormt het gebeuren tijdens de Eerste Wereldoorlog. De route vangt aan in Diksmuide met de Paxpoort, de IJzertoren en de Dodengang. Via de oorlogssites Stuivekenskerke en Ramskapelle wordt naar Nieuwpoort gereden.

Langs de IJzer gaat het vervolgens naar Keiem met de Belgische militaire begraafplaats. De route gaat ook nog naar de Käthe Kollwitztoren in Koekelare en het Duitse Soldatenfriedhof in Vladslö.

Fiets

+ DE VREDESROUTE + (45 km)

Is een fietsroute (45 km) die u laat kennismaken met de Ypres Salient. Vertrekkende vanuit Leper leidt de route eerst naar het Provinciedomein De Palingbeek, Hill 60 en Hill 62, drie plaatsen van bijzonder strategisch belang voor beide legers. U fietst onder meer langs de indrukwekkende militaire begraafplaatsen van "Tyne Cot Cemetery" in Passendale, het Duitse Soldatenfriedhof in Langemark en "Essex Farm Cemetery" in Boezinge.

'Bayernwald' in Wijtschate

+ THEMATISCHE FIETSRUTE 'POP-ROUTE' + (34 km)

De POP-route is een thematocht over het dagelijkse leven achter het front. Poperinge werd een draaischijf voor de Britse oorlogsmachine. De bevolking deed gouden zaken met de goedbetaalde Britse soldaten. Er heerste kommerloos vertier, maar er werd ook recht gesproken. Zogenaemde deserteurs werden door het vuurpeleton bij het ochtendgloren geëxecuteerd.

De Britten introduceerden ook het eenrichtingsverkeer en legden een ringweg aan, wegens te druk. De 'Switch Road' bestaat nu nog steeds en was toen het ontbrekende stukje van de puzzel.

Tijdens en na de oorlog noemden de inwoners het de 'Zwitserse route', wegens een klankgelijkenis met 'Suisse'. Het woordje 'switch' kenden ze toen niet.

+ THEMATISCHE FIETSRUTE 'NOOIT-MEER-OORLOG' + (37,5 km)

Op basis van de knooppunten van het fietsnetwerk Westhoek kunt u rond Diksmuide een fietstocht maken met als thema de Eerste Wereldoorlog. Deze tocht gaat langs fietsvriendelijke wegen en brengt u via het centrum van Diksmuide, langs de IJzertoren, de Dodengang, het Onze-Lieve-Vrouwhoekje, de IJzer, en de militaire begraafplaatsen van Keiem en Vladslu.

+ THEMATISCHE FIETSRUTE 'DE MIJNENSLAG VAN 1917' + (28,6 km)

De themafietstocht laat u kennis maken met het verhaal en de landschappelijke relictten van deze bijzondere gebeurtenis. Op 7 juni 1917 explodeerden 19 dieptemijnen onder de Duitse linies. De fietsroute start aan Hill 60 en loopt verder naar Wijtschate, en via Mesen terug naar Zillebeke.

+ THEMATISCHE FIETSRUTE 'DE IEPERBOOG' + (35 km)

Op basis van de knooppunten van het fietsnetwerk Westhoek kunt u een thematocht maken rond Ieper en de 'Ieperboog' ('Ypres Salient'). Een kaartje met de te volgen knooppunten en uitleg is te bekomen bij de dienst Toerisme van Ieper.

Wandelen

+ 'STADSLINK' IN DIKSMUIDE + (3 km)

'Stadslink' is een eigentijds ontdekkingscircuit van bijna drie kilometer doorheen het historische centrum van Diksmuide. 16 stijlvolle panelen illustreren het rijke verleden van de stad.

U kunt er het stadsbeeld vóór, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog met elkaar vergelijken. U bewondert en leert onderweg alles over de heropgebouwde Grote Markt, het Stadspark op de oude vestingen, het stemmige begijnhof, de Sint-Niklaaskerk en 'Portus Dixmuda', de nieuwe jachthaven. Via grondspijkers volgt u gemakkelijk de weg langs deze pittoreske hoekjes en nieuwste troeven. Groepen kunnen hiervoor ook een beroep doen op een deskundige gids.

Stadslink is mogelijk voor rolstoelgebruikers.

+ 'KRATERS EN MIJNEN' WANDELROUTE + (7 of 9 km)

De wandelroute start in Wijtschate (Heuveland) en is 7 of 9 km lang naargelang een extra lus al dan niet wordt gewandeld. De route verbindt een Duitse mijnenschacht, de krater van 'Petit Bois', 'Peckham' met de 'Pool of Peace'. De route herinnert vooral aan de Mijnen slag van 1917.

De brochures van deze routes kunt u kopen in de diverse toeristische diensten van de Westhoek. Daarnaast kunt u er navraag doen naar lokale wandel- en fietsroutes of naar tijdelijke tentoonstellingen en evenementen rond het thema van de Eerste Wereldoorlog. U kunt eveneens terecht in het streekbezoekerscentrum van Ieper en in het bezoekerscentrum 'De Bergen' in Kemmel. Ook te bestellen via de rubriek 'brochures' van www.toerismewesthoek.be

+ MESSINES RIDGE VREDESPAD +

(3,5 km)

Het Messines Ridge Vredespas brengt u langs de markantste sites rond de Eerste Wereldoorlog in Mesen. Bij de Dienst voor Toerisme kunt u een thematische brochure verkrijgen bij deze wandeling.

+ DE SLAG OM DE KEMMELBERG 1918 +

(10 of 5 km)

Bewegwijzerde themawandeling via het knooppuntennetwerk 'Heuvelland' in de reeks 'Verhalen voor Onderweg' Wandeltocht tussen Kemmel en Loker in het spoor van de Franse soldaten.

+ VAN 'THE BLUFF NAAR DIE GROSSE BASTION' +

(10, 7,5 of 4,3 km)

Het provinciedomein 'De Palingbeek' tijdens de oorlog. Een niet bewegwijzerde themawandeling in de reeks 'Verhalen voor Onderweg'

+ ALBERT BAERT EN POPERINGE IN WO1 'WE WANEN ONS IN PARIJS' +

(6,2 km)

Een niet bewegwijzerde themawandeling in de reeks 'Verhalen voor Onderweg' Het dagboek van Albert Baert afgewisseld met liedjes en muziek (met MP3). Een zoektocht voor kinderen hoort bij deze wandeling. Voor de muziek met MP3 moet u in Talbot House in Poperinge zijn.

